

Nationellt åldersprogram fram till 2030

För ett ålderskunnigt Finland

Principbeslut

STATSRÅDETS PUBLIKATIONER 2022:71

vn.fi/sv

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Statsrådets publikationer 2022:71

Nationellt åldersprogram fram till 2030

För ett ålderskunnigt Finland

Principbeslut

Statsrådet, Helsingfors 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Statsrådet

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for
Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-551-1

ISSN pdf: 2490-0966

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsingfors 2022 Finland

Nationellt åldersprogram fram till 2030 – För ett ålderskunnigt Finland Principbeslut

Statsrådets publikationer 2022:71

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Statsrådet

Språk Finska

Sidantal

47

Referat

Befolkningen blir äldre, och i syfte att förbereda samhället för detta utarbetades 2020 ett nationellt åldersprogram fram till 2030: För ett ålderskunnigt Finland. Det nationella åldersprogrammet innehåller gemensamma riktlinjer och metoder för hur utmaningarna kan hanteras förvaltningsövergripande och över valperioderna.

Till de centrala effektmålen för åldersprogrammet 2030 hör att rikta in förebyggande åtgärder och åtgärder som förbättrar funktionsförmågan på den äldre befolkningen och riskgrupperna, förlänga funktionsförmågan och arbetskarriärerna bland äldre i arbetsför ålder i synnerhet inom social- och hälsovården, öka och möjliggöra frivilligarbete, säkerställa likabehandling, effektivare samordning och ekonomisk hållbarhet inom äldreomsorgen, öka äldreanpassningen i boendet och boendemiljöerna och lyfta fram utvecklingen och utnyttjandet av finländsk teknik för äldre.

I det åldersprogram som utarbetades 2020 konstateras att ett förslag till principbeslut av statsrådet om åldersprogrammets mål och metoder fram till 2030 ska beredas. Utgångsläget i principbeslutet är att åtgärderna för beredskapen inför befolkningens åldrande alltså ska vara inriktade på att uppfylla de effektmål som satts upp.

Genomgående teman är att stärka de äldres delaktighet, självbestämmanderätt och resurser inom alla delområden i samhället, bättre beakta de äldres individuella egenskaper och behov samt äldrebefolkningens mångfald inom alla delområden i samhället, påverka attityderna i anslutning till åldrandet och fördjupa relationerna mellan generationerna, förbättra tillförlitligheten och jämförbarheten hos de uppgifter som samlas in, utveckla bedömningen av verksamhetspraxisens slagkraft och fastställa indikatorer som kan användas för att säkerställa verksamhetens kvalitet, samt identifiera och utnyttja de möjligheter som anknyter till befolkningens åldrande.

I denna rapport presenteras principerna för genomförandet av det nationella åldersprogrammet, åtgärdsprogrammet för åren 2023–2027 och preliminära åtgärdsförslag för åren 2027–2030.

Principbeslutet och åtgärdsprogrammet har tagits fram i samarbete med olika ministerier, kommuner, organisationer och andra aktörer. Medlemmar av äldreråd och äldre personer har deltagit i utarbetandet av principbeslutet och åtgärdsprogrammet bland annat via olika workshoppar och diskussionsmöten. Principbeslutet var officiellt ute på remiss 17.6.2022-31.8.2022.

Nyckelord åldersprogram, tväradministrativt, åldrande, effektmål, åtgärder

ISBN PDF 978-952-383-551-1

ISSN PDF

2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-551-1>

Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030 – Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi Periaatepäätös

Valtioneuvoston julkaisu 2022:71

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Valtioneuvosto

Kieli Suomi

Sivumäärä 47

Tiivistelmä

Väestön vanhenemiseen varautumiseksi vuonna 2020 laadittiin Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi. Ikäohjelmassa määritellään yhteinen suunta ja keinot, joiden avulla asioita tarkastellaan poikkihallinnollisesti ja yli vaalikausien.

Ikäohjelman 2030 keskeisinä vaikuttavuustavoitteina on suunnata ennaltaehkäiseviä ja toimintakykyä parantavia toimia iäkkäälle väestölle ja riskiryhmille, pidentää ikääntyvien työikäisten toimintakykyä ja työuria, erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa, lisätä ja mahdollistaa vapaaehtoistoimintaa, varmistaa iäkkäiden palvelujen yhdenvertaisuus, tehokkaampi koordinaatio ja taloudellinen kestävyys, lisätä asumisen ja asuinympäristöjen ikäystävällisyyttä ja nostaa esille suomalaista ikäteknologian kehittämistä ja hyödyntämistä.

Vuonna 2020 laaditussa ikäohjelmassa on kirjattu, että valmistellaan ehdotus valtioneuvoston periaatepäätökseksi ikäohjelman jatkotavoitteista ja keinoista vuoteen 2030 saakka. Periaatepäätöksen lähtökohtana on, että toimet väestön ikääntymiseen varautumiseksi edelleen tähtäisivät asetettujen vaikuttavuustavoitteiden toteuttamiseen.

Läpileikkaavina teemoina on iäkkäiden henkilöiden ihmisoikeuksien, itsemääräämisoikeuden, osallisuuden, voimavarojen ja elämänlaadun vahvistaminen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla, iäkkäiden henkilöiden yksilöllisten ominaisuuksien, yhdenvertaisuuden ja tarpeiden sekä iäkkään väestön moninaisuuden parempi huomioiminen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla, ikääntymiseen liittyviin asenteisiin vaikuttaminen ja sukupolvien välisten suhteiden syvänetäminen, ikääntyminen ja ikäihmisen elämä nähdään itseisarvona, väestön ikääntymiseen liittyvien mahdollisuuksien tunnistaminen ja käyttäminen, kerättävän tiedon luotettavuuden ja vertailukelpoisuuden parantaminen ja vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen toiminnan laadun varmistamiseksi ja tietojohdamisen tueksi.

Tässä raportissa esitellään periaatteet Kansallisen ikäohjelman toteuttamisessa, toimeenpanosuunnitelma vuosille 2023–2027 sekä alustavat toimenpide-ehdotukset vuosille 2027–2030.

Tämä periaatepäätös ja toimeenpanosuunnitelma on laadittu yhdessä eri ministeriöiden, kuntien, järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa. Vanhusneuvostojen jäseniä ja ikäihmiset ovat osallistuneet periaatepäätöksen ja toimeenpanosuunnitelman laatimiseen mm. eri työpajojen ja keskustelutilaisuuksien kautta. Periaatepäätös oli virallisella lausuntokierroksella 17.6.2022–31.8.2022.

Asiasanat ikäohjelma, poikkihallinnollinen, ikääntyminen, vaikuttavuustavoitteet, toimenpiteet

ISBN PDF 978-952-383-551-1

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-551-1>

The National Programme on Ageing 2030 — For an age-competent Finland Government decision-in-principle

Publications of the Finnish Government 2022:71

Publisher	Finnish Government		
Group author	Finnish Government		
Language	Finnish	Pages	47

Abstract

The National Programme on Ageing 2030 — For an age-competent Finland was prepared in 2020 to prepare for population ageing. The Programme defines a shared direction and a set of approaches for examining matters across administrative branches and beyond government terms.

The key impact objectives of the Programme on Ageing 2030 are to direct to older people and risk groups preventive measures that improve functional ability; to extend the functional ability and working careers of older working-age people, especially in healthcare and social services; to increase and enable voluntary work; to ensure the equality, more efficient coordination and economic sustainability of services for older people; to increase the age-friendliness of housing and residential environments; and to highlight the development and utilisation of Finnish technology for ageing.

The Programme on Ageing, which was prepared in 2020, states that a proposal for a government resolution will be prepared regarding the further objectives and approaches of the Programme until 2030. The guiding principle of the resolution is that the measures to prepare for population ageing would continue to aim at achieving the set impact objectives.

The horizontal themes include strengthening the inclusion, right to self-determination and resources of older people in all sectors of society; paying more attention to individual characteristics and needs as well as the diversity of older people in all sectors of society; influencing attitudes towards ageing and deepening intergenerational relations; improving the reliability and comparability of information collected; developing the impact assessment of practices and defining indicators to ensure the quality of activities; and identifying and making use of opportunities related to population ageing.

This report presents the principles for the implementation of the National Programme on Ageing, the action plan for 2023–2027 and the preliminary proposals for measures for 2027–2030.

This resolution and the action plan were prepared in collaboration with various ministries, municipalities, organisations and other operators. Members of older people's councils and older people have participated in the preparation of the resolution and the action plan through various workshops and discussion events, for example. The official consultation round for the proposal was held between June 17th 2022 and August 31st 2022.

Keywords Programme on Ageing, cross-administrative, aging, key impact objectives, action plan

ISBN PDF 978-952-383-551-1

ISSN PDF 2490-0966

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-551-1>

Innehåll

Till läsaren	7
1 Inledning	9
2 Principer för genomförandet av det nationella åldersprogrammet	11
3 Åtgärdsprogram för åren 2023–2027 och preliminära åtgärdsförslag för åren 2027–2030	16
3.1 Funktionsförmågan hos äldre i arbetsför ålder har förbättrats och tiden i arbetslivet förlängts, i synnerhet inom äldreservicen	16
3.2 De äldre har kvar sin funktionsförmåga allt längre	21
3.3 Tekniken har ökat välfärden.....	27
3.4 Allt fler deltar i frivilligverksamhet och denna typ av verksamhet stöds i det åldrande samhället.....	35
3.5 Boendet och boendemiljöerna är äldrevänliga	39
3.6 Servicen genomförs på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt	42
3.7 Uppföljning, utvärdering och effekter av genomförandet	46

TILL LÄSAREN

Enligt prognoserna ökar den äldre befolkningen särskilt i de äldsta åldersgrupperna. Samtidigt minskar andelen barn och människor i arbetsför ålder. Befolkningsprognoserna visar att åldersklassen över 75 år är den enda som fortsätter växa. Befolkningen blir äldre, och i syfte att förbereda samhället för detta utarbetades 2020 ett nationellt åldersprogram fram till 2030: För ett ålderskunnigt Finland¹. Det nationella åldersprogrammet innehåller gemensamma riktlinjer och metoder för hur utmaningarna kan hanteras förvaltningsövergripande och över valperioderna.

De effektmål som gäller utmaningarna med den åldrande befolkningen fram till 2030 är långsiktiga och mätbara. Syftet med effektmålen är att rikta in förebyggande åtgärder och åtgärder som förbättrar funktionsförmågan på den äldre befolkningen och riskgrupperna, förlänga funktionsförmågan och arbetskarriärerna bland äldre i arbetsför ålder i synnerhet inom social- och hälsovården, öka och möjliggöra frivilligverksamhet, säkerställa likabehandling, effektivare samordning och ekonomisk hållbarhet inom äldreservicen, öka äldreanpassningen i boendet och boendemiljöerna och lyfta fram utvecklingen och utnyttjandet av finländsk teknik för äldre.

Vissa delområden som i och för sig är viktiga för de äldre, såsom frågor om försörjning, har inte tagits med i åldersprogrammet, eftersom en långvarig reform av den sociala tryggheten genomförs samtidigt och denna reform omfattar bland annat pensionerna och övriga förmåner.

För varje regeringsperiod utarbetar man ett åtgärdsprogram där man fastställer vilka åtgärder som behövs och bedömer hur de kan genomföras i förhållande till effektmålen. Åtgärderna i åtgärdsprogrammet för regeringsperioden 2020–2023 planerades och genomfördes i enlighet med effektmålen. En del av åtgärderna genomfördes inom ramen för programmet för Framtidens social- och hälsocentral.

I beslutet om tillsättandet av styrgruppen för åldersprogrammet och i det nationella åldersprogrammet fram till 2030 konstateras att ett principbeslut av statsrådet om åldersprogrammets mål och metoder fram till 2030 ska beredas. Utgångsläget är att åtgärderna

¹ Det nationella åldersprogrammet fram till 2030 - målet är ett ålderskunnigt Finland. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2020:31. Social- och hälsovårdsministeriet. Helsingfors 2020.

för beredskapen inför befolkningens åldrande alltjämt ska vara inriktade på att uppfylla de effektmål som satts upp.

Detta principbeslut redogör för de allmänna principerna för beredskapen inför befolkningens åldrande och innehåller riktlinjer för det åtgärdsprogram som ska genomföras tväradministrativt under åren 2023–2027 samt preliminära förslag till åtgärder för åren 2027–2030. Principbeslutet och åtgärdsprogrammet har tagits fram i samarbete med olika ministerier, kommuner, organisationer och andra aktörer. Medlemmar av äldreråd och representanter för de äldre har deltagit i utarbetandet av åtgärdsprogrammet och principbeslutet bland annat via olika workshopar, forum och diskussionsmöten. Utkastet till principbeslut var officiellt ute på remiss den 17 juni–den 31 augusti 2022. Remissvaren har beaktats i det slutliga dokumentet.

Effektmålen i åldersprogrammet, målen och åtgärdsprogrammet är förenliga med temana i EU-kommissionens Grönbok om åldrande från 2021² och FN:s decennium för hälsosamt åldrande (2021–2030)³, FN:s målprogram för hållbar utveckling, Agenda 2030⁴, samt Kvalitetsrekommendationen för att trygga ett bra åldrande och förbättra servicen⁵. De förberedande åtgärderna inför befolkningens åldrande inkluderar även lagstiftning⁶.

2 GRÖNBOK OM ÅLDRANDE. Främja solidaritet och ansvar mellan generationerna. Europeiska kommissionen. Bryssel 2021. <https://op.europa.eu/sv/publication-detail/-/publication/d918b520-63a9-11eb-aeb5-01aa75ed71a1>

3 <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing>

4 <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/kestavan-kehityksen-tavoitteet>

5 Kvalitetsrekommendation för att trygga ett bra åldrande och förbättra servicen 2020–2023. Målet är ett åldersvänligt Finland. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2020:29. Helsingfors 2020.

6 <https://stm.fi/sv/lagstiftning/aldre>

1 Inledning

Finlands befolkningsstruktur förändras snabbt. Befolkningsprognoserna visar att åldersklassen över 75 år är den enda som fortsätter växa. Världshälsoorganisationen WHO har deklarerat att 2020-talet är decenniet för hälsosamt åldrande (healthy ageing). Ett friskt och gott åldrande främjas genom hela livet med hjälp av satsningar på åtgärder som stöder befolkningens hälsa, välbefinnande och säkerhet, utbildning och förebyggande av marginalisering. Genom samhälleliga beslut skapas en framtid för åldrande och möjligheter för befolkningen att åldras på ett värdigt och gott sätt⁷.

Med de rätta kunskaperna och färdigheterna kan människorna anpassa sig efter olika förändringar, trygga sin välfärd och bidra till samhällets utveckling, produktiviteten och den ekonomiska tillväxten⁸. Reformen av det kontinuerliga lärandet utgör en del av Finlands program för hållbar tillväxt⁹. Möjligheten att arbeta påverkar den faktiska pensionsåldern. Den faktiska pensionsåldern är också beroende av pensionssystemet, arbetstagarens arbetsförmåga och arbetshälsa samt flexibiliteten i arbetet. Den arbetande befolkningens välbefinnande och förmåga att anpassa sig till förändringar kan påverkas genom åtgärder för att förbättra branschernas förmåga att attrahera arbetstagare och hålla dem kvar, bra ledarskap, flexibla arbetsarrangemang, företagshälsovård, sunda arbetsgemenskaper och bra arbetarskydd¹⁰.

Jämlikhet och jämställdhet hör till de viktigaste värderingarna i ett rättvist samhälle. Bestämmelserna om jämlikhet och jämställdhet utgör ett av de centralaste elementen i de mänskliga och grundläggande rättigheterna. Principen om jämlikhet och jämställdhet för alla och förbudet mot diskriminering är i dagens läge en viktig del av såväl konventionerna om mänskliga rättigheter som Finlands grundlag. Dessa värderingar gäller också till exempel vars och ens yttrandefrihet, rätt till tjänster, rätt till familj och rätt till en andel av samhällets resurser.

7 Decade of Healthy Ageing Plan of Action (2021–2030). World Health Organization. December 2020. https://cdn.who.int/media/docs/default-source/decade-of-healthy-ageing/final-decade-proposal/decade-proposal-final-apr2020-en.pdf?sfvrsn=b4b75ebc_25&download=true

8 GRÖNBOK OM ÅLDRANDE. Främja solidaritet och ansvar mellan generationerna. Europeiska kommissionen. Bryssel 2021. <https://op.europa.eu/sv/publication-detail/-/publication/d918b520-63a9-11eb-aeb5-01aa75ed71a1>

9 <https://okm.fi/sv/kontinuerligt-larande>

10 Social- och hälsovårdsministeriets framtidsöversikt. Ett samhälle med sammanhållning och hållbar välfärd. Statsrådets publikationsserie 22/2018. Helsingfors 2018.

Med jämlikhet avses att alla människor är likvärdiga oavsett deras kön, ålder, etniska eller nationella ursprung, medborgarskap, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, handikapp, sexuell läggning eller någon annan orsak som gäller hans eller hennes person. Jämlikheten tillgodoses genom förbud mot diskriminering och aktiva jämlikhetsfrämjande åtgärder. Med diskriminering avses att en person hamnar i eller försätts i en sämre ställning än någon annan på grund av en eller flera av de ovannämnda egenskaperna eller andra därmed jämförbara egenskaper¹¹.

Äldre personer kan bli utsatta för diskriminering¹². Det är viktigt att diskriminering, såsom åldersdiskriminering, uppföljs regelbundet och att uppföljningen inkluderas i myndigheternas skyldigheter. För att man ska kunna förebygga och ingripa i diskriminering är det också viktigt att beakta forskningsdata. Grupper som är föremål för stereotyper och fördomar löper särskilt stor risk för att bli utsatta för diskriminering. Trots att mekanismerna för diskriminering ofta är likadana, blir olika grupper diskriminerade i olika situationer¹³.

Kvinnor har lägre pension än män¹⁴. En persons delaktighet och verksamhetsmöjligheter påverkas av hans eller hennes inkomstnivå och socioekonomiska ställning. En svag ekonomi kan påverka individens möjligheter att delta och vara aktiv, sociala relationer och upplevda ensamhet. Åldersprogrammet fäster vikt vid de låga pensionernas vidsträckta effekter. Åldersprogrammet innefattar ingen permanent finansiering och innehåller således inga åtgärder i anslutning till pensionsnivån.

Kommunerna och välfärdsområdena ansvarar för främjandet av den åldrande befolkningens välbefinnande, hälsa, funktionsförmåga och säkerhet samt för ordnandet av tjänster för de äldre. Det är också viktigt att förbättra de äldres möjligheter att fatta sådana beslut och göra sådana val i livet som främjar deras hälsa, välbefinnande och funktionsförmåga. För att de ska lyckas med detta arbete förutsätts ett långsiktigt samarbete mellan alla förvaltningsområden och starka partnerskap med näringslivet och det civila samhället. Detta främjar individernas delaktighet, jämställdhet och jämlikhet, solidariteten mellan generationerna samt organisationernas och hela samhällets ansvarsfullhet och resiliens.

11 Törmä S, Huotari K, Tuokkola K, Pitkänen S. Synliggörande av mångfalden bland äldre. Utredning om diskriminering inom social- och hälsovårdstjänster bland äldre som hör till minoriteter. Inrikesministeriets publikationer 14/2014. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78988/1k%3%a4ihmisten%20moninaisuus%20n%3%a4kyv%3%a4ksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

12 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78988/1k%3%a4ihmisten%20moninaisuus%20n%3%a4kyv%3%a4ksi.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

13 Sukupuolten tasa-arvo Sote –palveluissa. (Endast på finska.)
Finlands Kommunförbund. Helsingfors 2021. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2021/2104-sukupuolten-tasa-arvo-sote-palveluissa>

14 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140562/elakkeet-ja-sukupuolten-tasa-arvo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2 Principer för genomförandet av det nationella åldersprogrammet

Syftet med det nationella åldersprogrammet är att på bred front förbereda sig för befolkningens åldrande. Åtgärdsförslagen i åldersprogrammet sporrar till att trygga en så hög funktionsförmåga som möjligt i ålderdomen och att bygga upp ett ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart servicesystem.

Det nationella åldersprogrammet fram till år 2030 – För ett ålderskunnigt Finland färdigställdes i oktober 2020 i samarbete med social- och hälsovårdsministeriet, undervisnings- och kulturministeriet, justitieministeriet, arbets- och näringsministeriet, miljöministeriet, Institutet för hälsa och välfärd, Arbetshälsoinstitutet, Kommunförbundet samt olika organisationer. Det nationella åldersprogrammet innehåller gemensamma riktlinjer och metoder för hur samhället på ett förvaltningsövergripande sätt över valperioderna ska förbereda sig på de utmaningar som följer av att befolkningen blir äldre.

De effektmål som gäller utmaningarna med den åldrande befolkningen fram till 2030 är långsiktiga och mätbara (figur 1). För varje regeringsperiod utarbetas ett åtgärdsprogram där man sätter upp mål och fastställer de åtgärder som behövs och bedömer hur de genomförs i förhållande till de långsiktiga målen. Åtgärderna kompletteras under regeringsperioden. Åtgärderna enligt effektmålen i åldersprogrammet fram till 2023 gick ut på att stödja frivilligarbete, planera införandet av välfärdsteknik, utveckla boende och boendemiljöer, utveckla funktionsförmågan hos och tjänsterna för äldre samt genomföra projekt kring personalens välbefinnande och tillgången till personal inom äldreservicen. En del av åtgärderna genomfördes under åren 2020–2022 som en del av programmet för framtidens social- och hälsocentraler.

I beslutet om tillsättandet av styrgruppen för åldersprogrammet och i det nationella åldersprogrammet för 2030 konstateras att ett förslag till principbeslut av statsrådet om åldersprogrammets mål och metoder fram till 2030 ska beredas. Samtidigt bereds ett åtgärdsprogram för åren 2023–2027 och preliminära förslag till åtgärder för åren 2027–2030.

Utgångsläget i principbeslutet är att åtgärderna för beredskapen med tanke på den åldrande befolkningen ska vara inriktade på att uppfylla de effektmål som satts upp.

Åldersprogrammet bygger på sex effektmål (figur 1):

1. Funktionsförmågan hos äldre i arbetsför ålder har förbättrats och arbetskarriärerna förlängts, i synnerhet inom äldreservicen
2. Äldre har funktionsförmåga en längre tid
3. Allt fler deltar i frivilligverksamhet och denna typ av verksamhet stöds i det åldrande samhället
4. Tekniken har ökat välfärden
5. Boendet och boendemiljöerna är äldrevänliga
6. Servicen genomförs på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt

Figur 1. Effektmålen i det nationella åldersprogrammet fram till 2030

Personalens välbefinnande och kunnande samt tillgången till personal utgör stora utmaningar i vårt samhälle. Det är viktigt att hitta olika lösningar och flexibla arrangemang som gör det möjligt att förlänga tiden i arbetslivet och förebygga åldersdiskriminering i arbetslivet. I åldersprogrammet har åtgärderna för att förbättra de äldre arbetstagarnas arbetsförmåga och förlänga tiden i arbetslivet inriktats särskilt på personalen inom äldreomsorgen, eftersom behoven av tilläggspersonal ökar kraftigt inom den sektorn allteftersom befolkningen blir äldre och behoven av tjänster ökar. Dessutom visar undersökningar gjorda av Arbetshälsoinstitutet att de som arbetar inom äldreomsorgen mår avsevärt sämre i sitt arbete jämfört med den övriga personalen inom kommunsektorn.

Inom äldreomsorgen ska arbetet göras attraktivare och arbetshälsan och arbetsförmågan främjas genom bättre ledningskompetens, en etisk organisationskultur, karriärhantering och ett starkt kunskapsunderlag. Det är också viktigt att främja en arbetskultur som bygger på samarbete och förtroende, utveckla arbetssätten bland annat med hjälp av tekniska lösningar¹⁵, utveckla och upprätthålla yrkeskunnandet och rörligheten samt säkerställa en framgångsrik arbetskraftsinvandring¹⁶.

Ett av målen för åldersprogrammet är också att förlänga de äldres funktionsförmåga och främja deras hälsa, säkerhet och välbefinnande. Åtgärder som främjar hälsosamma och aktiva levnadsvanor och de äldres välbefinnande bidrar till en högre livskvalitet, förbättrar deras funktionsförmåga, minskar uppkomsten av sjukdomar och senarelägger behovet av tjänster. De åtgärder som främjar hälsosamma levnadsvanor och välbefinnande är bland annat inriktade på att stärka de äldres psykiska välbefinnande och hälsa, delaktighet, säkerhet, aktivitet och sociala relationer, minska känslan av ensamhet samt uppmuntra till motionsaktiviteter, en hälsosam kost, ett liv utan rusmedel och andra sunda levnadsvanor.Handledning kring levnadsvanor för personer som löper risk för att insjukna i demenssjukdomar och för demenssjuka är en viktig åtgärd som upprätthåller de äldres funktionsförmåga.

Även kultur och konst främjar på ett övergripande sätt de äldres hälsa, funktionsförmåga och välbefinnande. Kommunerna främjar de äldres aktiva medborgarskap, kontinuerliga och livslånga lärande och välbefinnande genom att erbjuda olika utbildnings- och kultur-tjänster, exempelvis mångsidig hobby- och rekreationsverksamhet och tillräckligt mycket stöd vid användning av digitala tjänster.

15 <https://hyvatyo.ttl.fi/tyo2030>

16 https://stm.fi/-/sosiaali-ja-terveydenhuollon-henkiloston-riittavyyden-ja-saatavuuden-ohjelma-alkaa?languageId=sv_SE

Teknik används i allt större utsträckning för att främja välbefinnandet och hälsan hos äldre samt även som stöd för vården som en del av digitaliseringen av social- och hälsovården. Digitalisering och användning av artificiell intelligens gör det möjligt att främja jämställdheten och jämlikheten. Distansteknik används för att förbättra hälso- och välfärdstjänsters tillgänglighet, så att så många som möjligt får tillgång till tjänsterna. Olika tekniska lösningar kan utnyttjas inom egenvårdstjänsterna, såsom olika anordningar för fjärrmonitorering, doseringshjälpmedel, automatiska påminnelser och elektroniska rådgivningstjänster och andra e-tjänster. Elektroniska egenvårdstjänster och möjligheten att i anslutning till dessa hantera sina egna uppgifter hjälper var och en att förebygga hälsoproblem, själv bedöma sitt servicebehov och klara sig själv. Tekniska lösningar kan också utnyttjas som en del av personalens arbetsuppgifter och olika administrativa och organisatoriska uppgifter. Teknik har använts med framgång bland annat för att styra personalens arbetstid och för att förbättra informationsgången och logistiken. Samtidigt gäller det dock att se till att ingen hamnar utanför samhällets funktioner allteftersom digitala hjälpmedel börjar användas i allt större utsträckning. I takt med att allt fler tekniska lösningar och digitala tjänster införs är det viktigt att förbättra utbudet av digitalt stöd, stödja kundens självbestämmanderätt och säkerställa att kunderna får den tjänst de behöver oberoende av deras egna resurser. Tekniska lösningar ska utnyttjas på ett etiskt och ansvarsfullt sätt.

Frivilligarbetet i Finland är omfattande och dess betydelse som en källa till välbefinnande är allmänt erkänd. Att delta i frivilligverksamhet och frivilligarbete är i sig en faktor som främjar välbefinnandet. Via frivilligarbete får de äldre till exempel nya sociala relationer, en vardagsrytm och en känsla av att de behövs, för att inte tala om en etablerad ställning och delaktighet i samhället, meningsfull aktivitet, initiativtagande och nya krafter.¹⁷ Frivilligarbete gör det också möjligt att aktivt förebygga hatretorik, främja samhörighetskänslan, minska ensamheten och fördomarna och öka umgänget mellan generationerna.¹⁸

Frivilligarbetarna främjar välbefinnandet bland människor i olika åldrar genom att erbjuda ett enormt urval av platser för utövande av idrott och kultur, sociala mötesplatser och bland annat räddningstjänster. Många pensionärer deltar aktivt i frivilligarbete. De äldre utgör också en stor grupp av hjälpbehövande, som via olika typer av frivilligverksamhet får hjälp av många frivilligarbetare.

17 Kuikka Meeri (2019), Voimaannuttava vapaaehtoistoiminta. Föredrag. <https://kansalaisreena.fi/wp-content/uploads/2019/07/Voimaannuttava-vapaaehtoistoiminta-Meeri-Kuikka-Lapin-yliopisto.pdf>.

18 Blueprint for European volunteering 2030

I en äldrevänlig kommun finns det olika boendialternativ samt tillgängliga och säkra boendemiljöer för den äldre befolkningen som ger akt på framför allt de demenssjukas behov. I äldrevänliga verksamhetsmodeller kombineras boende och service på olika sätt som gör det möjligt att flexibelt möta de äldres individuella behov. Målet är att öka den äldre befolkningens möjligheter att bo kvar hemma, förutse framtida boende- och servicebehov och trygga en trivsamt miljö för dem som behöver vård och omsorg dygnet runt. Genom att bedöma bostädernas och omgivningarnas funktionalitet och säkerhet i god tid före ålderdomen kan man förbättra äldre personers möjligheter att bo hemma och minska riskerna för till exempel olyckor. Det är också viktigt att utveckla äldrevänliga verksamhetsmodeller, trafikinfrastruktur och fordon så att kollektivtrafiken kan anpassas efter det ökande antalet äldre passagerare.

I takt med att befolkningen åldras måste tjänsternas innehåll och struktur utvecklas så att de kan tillhandahållas på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt. Genom att förbättra tjänsterna för äldre säkerställer man att de äldre kan få den vård, omsorg och rehabilitering av hög kvalitet som de behöver för sitt välbefinnande och sin hälsa. De äldres hälsa och välbefinnande kan stödjas med hjälp av högklassiga, rättidiga och individuella tjänster och genom delaktighets- och aktivitetsfrämjande åtgärder. I kund- och servicehandledningen erbjuds hälso- och välfärdsfrämjande rådgivning för behov på olika nivåer i syfte att upprätthålla de äldres funktionsförmåga. Här gäller det att beakta många olika verksamhetsmöjligheter och att säkerställa att kunderna erbjuds tjänster som möter deras behov samt att dessa tjänster ges i rätt tid. På så sätt säkerställs att servicesystemet är jämlikt och ekonomiskt hållbart och att det är effektivt samordnat.

Genomgående teman i åldersprogrammet:

1. Stärka de äldres mänskliga rättigheter, självbestämmanderätt, delaktighet, resurser och livskvalitet inom alla delområden i samhället
2. Beakta de äldres individuella egenskaper, jämlikhet och behov samt mångfalden bland den äldre befolkningen i högre grad inom alla delområden i samhället
3. Påverka attityderna i anslutning till åldrande och fördjupa relationerna mellan generationerna
4. Betrakta åldrandet och de äldres liv som ett egenvärde; identifiera och använda möjligheter som anknyter till befolkningens åldrande
5. Förbättra tillförlitligheten och jämförbarheten hos de uppgifter som samlas in, utveckla bedömningen av verksamhetspraxisens slagkraft samt fastställa indikatorer som kan användas för att säkerställa verksamhetens kvalitet och för att stödja kunskapsbaserad ledning.

3 Åtgärdsprogram för åren 2023–2027 och preliminära åtgärdsförslag för åren 2027–2030

Det långsiktiga verksamhetsmålet är att på ett övergripande och hållbart sätt förbereda sig på de utmaningar som följer av att befolkningen åldras. Åldersprogrammet bygger på sex effektmål.

1. Funktionsförmågan hos äldre i arbetsför ålder har förbättrats och tiden i arbetslivet förlängts, i synnerhet inom äldre servicen
2. Äldre har funktionsförmåga en längre tid
3. Allt fler deltar i frivilligverksamhet och denna typ av verksamhet stöds i det åldrande samhället
4. Tekniken har ökat välfärden
5. Boendet och boendemiljöerna är äldrevänliga
6. Servicen genomförs på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt

3.1 Funktionsförmågan hos äldre i arbetsför ålder har förbättrats och tiden i arbetslivet förlängts, i synnerhet inom äldre servicen

Mål fram till 2030

- Beredskapen inför ålderdomen inleds i medelåldern och fortsätter efter pensioneringen.
- Syftet är att hitta olika lösningar som är flexibla och som gör att tiden i arbetslivet förlängs och att förebygga åldersdiskriminering i arbetslivet.
- Kompetensen, arbets- och funktionsförmågan samt den psykiska arbetshälsan bland dem som arbetar inom äldre servicen har förbättrats, liksom även branschens attraktionskraft.
- Utvecklingen av arbetshälsan hos personalen inom äldreomsorgen har integrerats med utvecklingen av serviceverksamhetens och vårdens kvalitet samt egenkontrollen, och information om dess effekter samlas in systematiskt på regional och nationell nivå till stöd för den kunskapsbaserade ledningen.

Bakgrund

Den demografiska försörjningskvoten kommer att försvagas: antalet personer i arbetsför ålder minskar i förhållande till den andel av befolkningen som inte längre är i arbetsför ålder. Det är viktigt att stödja de äldre arbetstagarnas funktionsförmåga så att de orkar stanna kvar i arbetet också under sina sista år i arbetslivet, oberoende av bransch. Dessutom vill många också fortsätta arbeta parallellt med sin pension. Denna grupp bör uppmuntras och ges möjligheter till att fortsätta arbeta.

För att funktionsförmågan hos personer i arbetsför ålder ska förbättras och tiden i arbetslivet ska förlängas är det viktigt att förberedelserna inför ålderdomen inleds i medelåldern och fortsätter efter pensioneringen. Ansvaret för att främja och upprätthålla arbetsförmågan ligger såväl hos individen själv som hos arbetsgemenskaperna, arbetsgivarna och hela samhället. Olika helheter inom beredskapen inför arbetstagarnas åldrande är exempelvis levnadsvanor som främjar arbets- och funktionsförmågan, en arbetsmiljö och ett arbete som möjliggör hälsosamma val och stöder arbetsförmågan, tillhandahållande av verksamhet och tjänster som främjar hälsa och välbefinnande samt ansvar för boende- och livsmiljöer.

Utanför åldersprogrammet genomförs ett antal åtgärder som anknyter till dessa helheter. Nedan nämns några centrala exempel. Programmet för arbetsförmåga (2019–2023) innehåller åtgärder för att hitta lösningar på kända problem med sysselsättningen av partiellt arbetsföra. Syftet är att främja partiellt arbetsföras sysselsättning och förutsättningar att orka i arbetet. Detta kan genomföras genom att erbjuda dem ändamålsenliga tjänster för att stödja arbetsförmågan. Arbets- och näringsministeriet ansvarar för och genomför programmet för arbetsförmåga i samarbete med social- och hälsovårdsministeriet.

Den parlamentariska reformen av det kontinuerliga lärandet (2019–2023) fokuserar på den arbetsföra befolkningen i åldern 25–64 år. I samband med reformen har äldre arbetstagare i arbetsför ålder (55–64 år) identifierats som en underrepresenterad grupp, vars deltagande i kontinuerligt lärande och kompetensnivå man vill höja. Servicecentret för kontinuerligt lärande och sysselsättning är den mest centrala aktören i genomförandet av reformen när det gäller att påverka de underrepresenterade gruppernas delaktighets- och kompetensnivå. Som exempel kan nämnas att minst 1 500 av alla som deltar i utbildningar som finansierats genom EU:s facilitet för återhämtning och resiliens ska höra till underrepresenterade grupper (inkl. de äldre). Den äldre befolkningen i arbetsför ålder beaktas också i servicecentrets övriga finansieringsutlysningar.

Enligt strategin för livslång handledning ska man under åren 2020–2023 göra handledningen mer tillgänglig, stärka färdigheterna i karriärplanering genom hela livet samt inom arbetslivet främja identifiering av kunnande, anskaffning av kompetens och karriärplanering. Undervisnings- och kulturministeriet ansvarar för strategin tillsammans med arbets- och näringsministeriet.

Till följd av den förändrade åldersstrukturen ökar behovet av tjänster för äldre, och därmed ökar även behovet av personal inom äldreomsorgen. Samtidigt minskar befolkningen i arbetsför ålder. Det finns således ett stort behov av nyrekrytering inom tjänsterna för äldre, men det är också viktigt att alla som för närvarande arbetar i branschen upprätthåller sin arbetsförmåga och stannar kvar i sitt arbete. Etisk belastning och många andra psykosociala belastningsfaktorer i arbetet är vanligare inom äldreomsorgen än inom den övriga social- och hälsovårdsbranschen. För att branschens håll- och attraktionskraft ska kunna upprätthållas och stärkas måste det satsas på arbetshälsan hos dem som arbetar inom äldreomsorgen. Det gäller att minska belastningsfaktorerna i arbetet och tygla deras skadliga effekter.¹⁹ Det är framför allt viktigt att minska belastningsfaktorer som hopar sig. Det är således ytterst viktigt att stödja och upprätthålla arbetsförmågan hos personalen inom äldreomsorgen även i framtiden, och det kräver att beslutsfattarna, ledningen och cheferna samt arbetstagarna engagerar sig i detta arbete. Arbetstagarna kan erbjuda stöd i hur de kan bedöma sin egen arbetsförmåga och hur de ska värna om sin hälsa och sitt välbefinnande. Med förmåga att avläsa arbetsförmågan avses att man i åtgärderna för att främja arbetsförmågan tar hänsyn till kraven i arbetet och yrket samt konsekvenserna, och att verksamheten skräddarsys enligt dessa. Inom arbetsgemenskaperna gäller det att på ett övergripande sätt bedöma vilka behov anställda i olika åldrar har och vilka åtgärder som bör vidtas för att upprätthålla och förbättra deras arbetsförmåga och arbetshälsa. Många pilotprojekt med modeller som främjar funktionsförmågan hos äldre arbetstagare och förlänger tiden i arbetslivet har utförts bland personal inom äldreomsorgen, och dessa kan även utnyttjas på bredare front inom social- och hälsovårdsbranschen samt eventuellt till tillämpliga delar inom andra branscher.

Inom äldreomsorgen sker det hela tiden förändringar i arbetet och i arbetsmiljön, och med tanke på målet att förlänga arbetskarriärerna är det viktigt att dessa förändringar kan hanteras. Det är ytterst viktigt att arbetsplatserna kan anpassa sig efter förhållandena i omvärlden. Med hjälp av ett gemenskapsorienterat arbetssätt och utvecklingskompetens kan arbetsplatserna hitta smidiga lösningar på de utmaningar som följer av den föränderliga arbetsmiljön. Med gemenskapsorientering avses att arbetet organiseras

19 Arbetshälsoinstitutets politikrekommendation: Den etiska belastningen inom äldreomsorgen minskar genom satsningar på välbefinnande i arbetet. <https://www.ttl.fi/sv/aktuellt/pressmeddelande/politikrekommendation-den-etiska-belastningen-inom-aldreomsorgen-bor-minskas-med-satsningar-pa>

och samordnas tillsammans²⁰. Det gör det möjligt för arbetstagaren att främja de gemensamma målen självständigt efter eget omdöme utan att behöva begära tillstånd av en chef för varje arbetsmoment. Ett gemenskapsorienterat arbetssätt utgår från ledningens förmåga att lita på arbetstagarna²¹. Genom coachande (engagerande) ledarskap stärks arbetstagarnas autonomi, kompetens och samhörighetskänsla²², vilket i sin tur stärker deras inre motivation och engagemang i branschen och på arbetsplatsen. När arbetstagarna får fatta beslut som gäller deras eget arbete har detta i regel en positiv inverkan på hur de mår i sitt arbete.²³

Den föränderliga arbetsmiljön och målet att trygga branschens attraktionskraft inom tjänsterna för äldre kräver satsningar på yrkeskompetensen och nya karriärmodeller. Yrkeskompetensen kan betraktas som en flerdimensionell helhet. Det är viktigt att människor i olika livssituationer och olika arbetsförhållanden samt människor med olika utbildningsbehov ges möjlighet att förnya sin kompetens under karriären. Dessutom behöver nya nationella modeller införas för att skapa möjligheter för yrkesmässig utveckling och karriärutveckling. Inom tjänsterna för äldre behöver inlärningsbehoven betraktas ur ett bredare perspektiv än tidigare. Förutom att stödja arbetstagarnas grundläggande kompetens, kliniska och gerontologiska kompetens och interaktionsfärdigheter är det också viktigt att utveckla det mångprofessionella samarbetet och arbetstagarnas digitala färdigheter. Varje yrkesperson bör ha möjlighet att lära sig nytt i sitt arbete. Detta är viktigt med tanke på både individens och organisationens utveckling.

Dessutom ska arbetstagarnas individualitet och olika förväntningar och behov samt arbetsgemenskapens mångfald beaktas i högre grad än tidigare. Det kan finnas skillnader och förändringar i arbetstagarnas arbetsförmåga. Genom att ha förståelse för denna

20 Salovaara, P. (2020) Johtopäätös – Yhteisöt ja organisaatiot pomokulttuurin jälkeen. Teos.; Martela, F. (2021) Itseohjautuvuus on yhteisöohjautuvuutta – Ja sen lupaus on suuri. In M. Gamrasni (toim.), Matkaopas yhteisöohjautuvuuteen. Haaga-Helion julkaisut 3/2021; Martela, F., Hakanen, J. J., Hoang, N., & Vuori, J. (2021). Itseohjautuvuus ja työn imu Suomessa – Onko itseohjautuvuus työhyvinvoinnin vai -pahoinvoinnin lähde? Kansallisesti edustavaan aineistoon (N = 2000) perustuva analyysi. (Aalto University publication series BUSINESS + ECONOMY; Vuosikerta 2021, Nro 3). AALTO-YLIOPISTO.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-0359-5>

21 Aura, Ossi, et al. "Itseohjautuvuuden johtaminen 2020." Saatavilla 7 (2021): 2021.

22 Schaufeli, W.B. (2015), "Engaging leadership in the job demands-resources model", Career Development International, Vol. 20 No. 5, pp. 446-463.
<https://doi.org/10.1108/CDI-02-2015-0025>

23 Martela, F., Hakanen, J. J., Hoang, N., & Vuori, J. (2021). Itseohjautuvuus ja työn imu Suomessa – Onko itseohjautuvuus työhyvinvoinnin vai -pahoinvoinnin lähde? Kansallisesti edustavaan aineistoon (N = 2000) perustuva analyysi. (Aalto University publication series BUSINESS + ECONOMY; Vuosikerta 2021, Nro 3). AALTO-YLIOPISTO.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-0359-5>

mångfald kan chefen och arbetsgemenskapen bättre och smidigare organisera arbetet och med ett mer individuellt grepp leda en arbetsgemenskap där alla arbetstagare mår bra. Digitaliseringen, den tekniska utvecklingen och globaliseringen tvingar oss att analysera arbetet som begrepp, olika arbetssätt och arbetets betydelse i människornas liv i ett helt nytt ljus.

För att personalen inom tjänsterna för äldre ska kunna höja sin kompetensnivå och orka bättre i arbetet och för att branschens attraktionskraft ska öka är det nödvändigt att både forskningen och utvecklingsverksamheten fortsätter. I Arbetshälsoinstitutets arbetshälsoenkät Mitä kuuluu? uppvisar enheterna inom äldreomsorgen genomgående sämre resultat än de övriga enheterna inom social- och hälsovårdssektorn. Verksamhetsmodellen Hyvä veto, som tagits fram under regeringsperioden 2020–2023, går ut på att på basis av god praxis stärka en etisk organisationskultur, coachande ledarskap och samarbete mellan unga och erfarna. Målet är att sprida verksamhetsmodellen Hyvä veto så att den används på bred front inom tjänsterna för äldre. Det arbete som har utförts inom ramen för projektet Hyvä veto kommer att utnyttjas i utvecklingsarbetet under de följande regeringsperioderna. Forsknings- och utvecklingsverksamhet utförs i samarbete med yrkespersoner som arbetar inom tjänsterna för äldre, så att nya lösningar och mål som tas fram kan integreras smidigt i organisationernas arbetsprocesser.

Åtgärder för åren 2023–2027

- De äldre arbetstagarnas inre motivation och engagemang i arbetet samt arbetshälsa inom äldreomsorgen stärks genom att chefernas och arbetsgemenskapernas kunnande om och förståelse för vikten av att beakta och leda mångfald förbättras och genom att ett gemenskapsorienterat arbetssätt allt oftare möjliggörs.
- Det forskas i hur utvecklingen av arbetshälsan hos arbetstagarna inom äldreomsorgen bäst kan integreras med utvecklingen av serviceverksamhetens och vårdens kvalitet samt verksamhetsenheternas egenkontroll med målet att arbetsbelastningen för dem som arbetar inom äldreomsorgen ska hållas under kontroll och arbetstagarnas arbetsförmåga och hälsa ska upprätthållas.
- Inom tjänsterna för äldre undersöks, utvecklas och införs nya typer av verksamhetsmodeller för att öka andelen arbetstagare som är yrkeskunniga inom flera områden samt karriärmodeller för att stärka yrkeskompetensen.
- Kontinuerligt lärande främjas i syfte att möta kompetensbehoven i arbetslivet och bland äldre i arbetsför ålder. (Ansvarig: UKM)
- Handledningen, rådgivningen och karriärplaneringsstödet för äldre arbetstagare (och arbetssökande samt äldre som står utanför arbetskraften) utvecklas

så att deras egna intressen, styrkor och karriärmål klargörs i god tid före pensionsåldern. (Ansvarig: ANM)

- Uppgifter om arbetshälsan hos äldre i arbetsför ålder samlas in systematiskt, och olika metoder tas fram för att allt effektivare på regional och nationell nivå utnyttja uppgifterna till stöd för den kunskapsbaserade ledningen.
- Chefernas och arbetstagarnas kunnande om utveckling av arbetshälsan stärks.
- Personalen engageras i verksamhetsutvecklingen, och bästa praxis sprids i regional och nationell skala så att utvecklingsresultaten förankras i arbetsgemenskaperna.
- Samarbete genomförs med det förvaltningsövergripande programmet för att säkerställa social- och hälsovårdspersonalens tillräcklighet och tillgänglighet samt med programmet ARBETE2030, strategin för livslång handledning, programmet för arbetsförmåga, Arbetshälsoinstitutet och den verksamhet för främjande av arbetsförmågan som bedrivs av den offentliga sektorns pensionsförsäkrare KEVA.

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- De omfattande utvecklings- och forskningsprojekten fortsätter, bästa praxis genomförs och följs upp.
- Personalen engageras i utvecklingen i verksamheten.

Huvudansvarig: SHM

3.2 De äldre har kvar sin funktionsförmåga allt längre

Mål fram till 2030

- De äldres funktionsförmåga och delaktighet har stärkts så att antalet aktiva levnadsår med funktionsförmåga har ökat.
- De äldres funktionsförmåga upprätthålls genom förfaranden som främjar de äldres hälsa, välbefinnande och säkerhet och som går ut på att stärka deras psykiska välbefinnande och hälsa, delaktighet, säkerhetskänsla, aktivitet och sociala relationer, minska ensamhet samt uppmuntra till motionsaktiviteter, en hälsosam kost, ett liv utan rusmedel och andra sunda levnadsvanor.
- Satsningar på tidig identifiering av äldre med nedsatt funktionsförmåga och förebyggande åtgärder som inriktats på dem har lett till att nedgången i funktionsförmågan och sjukdomsfrekvensen, i synnerhet när det gäller demenssjukdomar, har minskat.

- Rekommendationerna och åtgärderna för upprätthållande av de äldres funktionsförmåga grundar sig på ett evidensbaserat kunskapsunderlag.
- De äldres delaktighet och självbestämmanderätt har stärkts, liksom även deras möjlighet att göra val utifrån sina individuella egenskaper och preferenser.

Bakgrund

Funktionsförmåga är ett flerdimensionellt begrepp, som definieras på flera olika sätt. De olika dimensionerna av funktionsförmåga går in i varandra och är kopplade till möjligheterna och kraven i omgivningen och till individens hälsotillstånd och andra personliga egenskaper. Funktionsförmåga innebär förmåga och möjligheter att ta beslut och göra val i vardagen samt att leva ett gott liv allteftersom funktionsförmågan försvagas. Var och en ska ha möjlighet att själv definiera vad hans eller hennes goda liv ska innehålla. Människan bygger dessa beslut och val på sin egen situation och sina egna personliga egenskaper såsom etnicitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, sexuell läggning, kön eller någon annan personlig egenskap och preferens.

Funktionsförmågan har bland annat en fysisk, psykisk, kognitiv och social dimension. Med funktionsförmåga avses människans fysiska, psykiska och sociala förutsättningar att klara av för henne själv meningsfulla och nödvändiga vardagssysslor i sin egen livsmiljö. Fysisk funktionsförmåga innebär förmåga att röra på sig. Även sinnesfunktionerna, såsom syn och hörsel, anses ofta höra till den fysiska funktionsförmågan. Den psykiska funktionsförmågan handlar om människans resurser för att klara av olika utmaningar och krissituationer i vardagen, såsom olika faktorer som anknyter till livsbalans, psykiskt välbefinnande och psykisk hälsa. Den kognitiva funktionsförmågan är en samverkan mellan de olika delområdena för informationshantering som gör det möjligt för människan att klara av vardagen, till exempel ta emot och hantera information. Kognitiv funktionsförmåga innefattar bland annat minnes-, gestaltnings- och inlärningsfunktionerna. Den sociala funktionsförmågan är en helhet som uppstår i dynamisk växelverkan mellan individen, individens sociala nätverk, miljön, gemenskapen och samhället. Detta delområde av människans funktionsförmåga tar sig uttryck exempelvis i sociala relationer, interaktion, social aktivitet och upplevd delaktighet²⁴. Funktionsförmågan är också beroende av individens socioekonomiska situation. En svag ekonomi kan påverka individens möjligheter att delta och vara aktiv. Låga inkomster kan också påverka de sociala relationerna och känslan av ensamhet.

24 <https://thl.fi/sv/web/funktionsformagan/vad-ar-funktionsformaga>

Allt fler människor lever ett allt längre aktivt liv, stannar kvar längre i arbetslivet och deltar i social verksamhet efter att de gått i pension. Den medicinska utvecklingen i kombination med sundare levnadsvanor har gjort att de flesta äldre är i god kondition och kan välja hur de tillbringar sin tid. En viss kronologisk ålder har inte längre samma betydelse med tanke på hälsan och funktionsförmågan som för de tidigare generationerna. Den ökade livslängden har lett till att människornas livstid med god bibehållen kondition har förlängts. Dessa nya realiteter förändrar vår uppfattning om åldrande och lyfter fram den viktiga insats som de äldre gör för samhället och ekonomin via lärande och sammanhållning mellan generationerna²⁵.

Den tid i livets slutskede då de äldre är i dålig kondition verkar dock inte ha blivit kortare, utan allt fler problem med hälsan och funktionsförmågan hopar sig i livets slutskede. Allt eftersom livslängden ökar och vården effektiviseras ökar också antalet äldre som behöver mer tjänster²⁶. Allt fler lever länge, och det gäller att förbereda sig på åtgärder för upprätthållande av funktionsförmågan och på det ökande servicebehovet. Undersökningar visar att det lönar sig att satsa på att upprätthålla funktionsförmågan och förebygga sjukdomar bland hela den äldre befolkningen, oavsett i vilken ålder och kondition de äldre är²⁷.

Uppskattningsvis 14 500 finländare, även personer i arbetsför ålder, insjuknar i en demenssjukdom varje år. Sammanlagt 200 000 människor i Finland lider av en demenssjukdom. I takt med att de äldre blir allt fler ökar också antalet personer som lider av en demenssjukdom. Tidig identifiering av demenssjukdomar gör det möjligt att stödja den demenssjukas och de närståendes välbefinnande genom förebyggande åtgärder som förbättrar funktionsförmågan²⁸.

De äldres funktionsförmåga kan påverkas genom många olika åtgärder. Vissa åtgärder riktas direkt in på den äldres aktivitet och andra på de handlingsmodeller, strukturer och tjänster som samhället erbjuder. Ett alternativ är att främja sunda levnadsvanor, framför allt ökad motion och bättre kost. En annan central metod är främja åtgärder som stöder de äldres psykiska hälsa. En aktiv vardag som innehåller element som stöder delaktighet förbättrar livskvaliteten och upprätthåller funktionsförmågan. Det är också viktigt att de äldre själva har möjlighet att påverka innehållet i vardagen.

25 GRÖNBOK OM ÅLDRANDE. Främja solidaritet och ansvar mellan generationerna. Europeiska kommissionen. Bryssel 2021. <https://op.europa.eu/sv/publication-detail/-/publication/d918b520-63a9-11eb-aeb5-01aa75ed71a1>

26 Jylhä, M., Enroth, L., Halonen, P. Vanhoista vanhimprien terveys ja toimintakyky. Medicinska tidskriften Duodecim, 2019;135(11):1085-91. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14950>

27 Pitkälä K, Strandberg T. Sairauksien ehkäisy kannattaa vielä vanhanakin. LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA DUODECIM 2018;134(11):1141-8

28 Ngandu T, Kivipelto M. Monimuotoiset elintapainterventiot muistisairausedepidemiaan ehkäisyssä LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA DUODECIM 2018;134(24):2547-53

Andra faktorer som påverkar de äldres funktionsförmåga är äldrevänliga bostäder och bostadsområden, tillgänglighet, säkerhet, tillgång till närservice och tjänster, utbildnings-, kultur- och konstmöjligheter, tillgång till naturen, motions- och vardagsmotionsmöjligheter och andra hobbymöjligheter samt de fördelar som teknik för äldre för med sig när det gäller att upprätthålla funktionsförmågan. För tillhandahållarna av kollektivtrafik och taxitjänster gäller det att anpassa sig till ett ökande antal passagerare med nedsatt funktionsförmåga eller rörlighet och att investera i en tillgänglig trafikinfrastruktur och tillgängliga fordon. Säkerheten och säkerhetskänslan stärks av att den äldre själv klarar av att värna om säkerheten. Säkerhetsmyndigheternas information påverkar i hög grad säkerhetskänslan och har även en brottsförebyggande effekt.

Livscyeltänkandet utgår från att människan fortsätter att utvecklas och lära sig genom hela livet. Bland temana inom livscyeltänkandet kan nämnas livslångt lärande och sunda levnadsvanor, som man ofta tillägnar sig redan i barndomen. Livscyeltänkandet gör det lättare att inse att det är möjligt att påverka åldrandet. Problem som realiseras i ålderdomen kan vara en följd av människans tidigare livsskeden. Genom att förebygga och lindra effekterna av olika riskfaktorer och genom att stödja utvecklingen och användningen av människornas resurser genom hela livet är det möjligt att eftersträva en aktiv och frisk ålderdom i framtiden.

Kontinuerligt lärande kan fördröja utbrottet av en demenssjukdom och förebygga en försämrad kognitiv förmåga som beror på ålderdom. Det hjälper också de äldre att vara aktiva i samhället. Med tanke på en livslång delaktighet i demokratin är det viktigt att utveckla medborgarfärdigheterna, såsom läskunnighet och digitala färdigheter, och stödja påverkansmöjligheterna. Möjligheten att påverka och delta har ett starkt samband med känslan av självbestämmanderätt och meningsfullhet²⁹.

Under åren 2020–2023 genomfördes inom ramen för åldersprogrammet många olika tväradministrativa åtgärder i syfte att förbättra funktionsförmågan hos äldre.

- Som en del av programmet för Framtidens social- och hälsocentral gavs rådgivning om levnadsvanor till personer som riskerar att insjukna i en demenssjukdom, bland annat med hjälp av verksamhetsmodellen FINGER. FINGER-studien visar att när äldre personer ändrar sina levnadsvanor i en sundare riktning behåller de sina minnes- och tankefunktioner och risken för minnesstörningar minskar.

29 GRÖNBOK OM ÅLDERDRANDE. Främja solidaritet och ansvar mellan generationerna. Europeiska kommissionen. Bryssel 2021. <https://op.europa.eu/sv/publication-detail/-/publication/d918b520-63a9-11eb-aeb5-01aa75ed71a1>

- Institutet för hälsa och välfärd lät genomföra projektet Kansallinen muistipalvelupolku (nationell väg för minnestjänster), där tyngdpunkten låg på tidig identifiering av minnesstörningar, tillgången till tjänsterna och rådgivning om levnadsvanor. Modellen med en väg för minnestjänster integreras i social- och hälsocentralsverksamheten.
- Centret för konstfrämjande genomförde i samarbete med undervisnings- och kulturministeriet programmet Kulturell välfärd för äldre, som gick ut på att utveckla verksamhet med kulturemisser för mindre bemedlade och en modell för uppsökande kulturverksamhet för äldre som löper risk för att marginaliseras.
- Målet med undervisnings- och kulturministeriets program Liikkuminen ja digitaidot var att förbättra och upprätthålla välbefinnandet och funktionsförmågan hos äldre med hjälp av fysisk aktivitet, motion och hälsosamma levnadsvanor samt en informationskampanj.
- Undervisnings- och kulturministeriet gjorde en utredning om hur de äldres rättigheter till bildning tillgodoses och en utredning i anslutning till coronaviruspandemin angående de äldres digitala färdigheter och mediekompetens, resiliens och ensamhet/brist på samhörighet.
- Statens näringsdelegation implementerade bland annat med hjälp av fortbildning för vårdpersonal och webbmaterial en nationell portal som grund för matjänster för äldre.
- Kommunikationsministeriet utvecklade i samarbete med Traficom verksamhetsmodeller för kollektivtrafiken i Åboregionen, med hjälp av vilka de digitala tjänsterna blir så lätta som möjligt att använda ur de äldres synvinkel.

Ett hållbart servicesystem förutsätter att de äldre bibehåller sin funktionsförmåga längre. Målet att främja och upprätthålla befolkningens funktionsförmåga kräver alltjämt satsningar från ett stort antal aktörer över sektorsgränserna i samhället, allt från samhällsplanerarna och de som utvecklar servicesystemet till frivilligorganisationerna. Det är också viktigt att stödja de äldres närstående, anhöriga och närståendevårdare. Social- och hälsovårdstjänsterna ska se till att de äldres funktionsförmåga upprätthålls med hjälp av olika tillräckliga förebyggande åtgärder och genom rehabilitering. Tillräcklig rehabilitering som inleds i rätt tid förbättrar de äldres funktionsförmåga, förebygger nedsatt funktionsförmåga och minskar behovet av andra tjänster.

Det är också viktigt att demenssjukdomar identifieras i tid, att de äldre får tillgång till tjänsterna och att de får rådgivning om sina levnadsvanor. Rådgivning om levnadsvanor ska också ges äldre personer som redan är i behov av tjänster i syfte att minska eller senarelägga behovet av regelbundna, tunga tjänster. Detta förutsätter att olika yrkesgrupper har och utvecklar den kompetens som krävs för att identifiera riskgrupper och ett fungerande servicesystem. Åtgärder som är ämnade att förbättra de äldres funktionsförmåga

och främja deras hälsa och välbefinnande ska genomföras med respekt för deras självbestämmanderätt och det faktum att olika människor har olika behov samt med beaktande av att olika områden inom välbefinnande har varierande betydelse för olika individers välbefinnande och funktionsförmåga som helhet. Funktionsförmågan och åtgärderna ska utvärderas grundligt med hjälp av tillförlitliga indikatorer, och beslutsfattandet ska bygga på ett evidensbaserat kunskapsunderlag.

Åtgärder för åren 2023–2027

- Arbetet med att införa och utveckla bra, redan befintliga och nya förfaranden och verksamhetsmodeller för främjande av funktionsförmågan hos äldre fortsätter, exempelvis inom områdena rådgivning om levnadsvanor, demenssjukdomar, rehabilitering, motion, näring, psykiskt välbefinnande, psykisk hälsa, kulturell välfärd och frivilligverksamhet, med respekt för de äldres individuella egenskaper och preferenser samt deras självbestämmanderätt.
- Utifrån tidigare utvecklingsarbete fortsätter utvecklingen av modeller för att bedöma, genomföra och sprida åtgärder för att stödja de äldres funktionsförmåga samt bedöma konsekvenserna på regional och nationell nivå.
- Effektiva förfaranden utvecklas och införs för att förbättra kontaktytan och samarbetet mellan den verksamhet för främjande av jämlik välfärd, hälsa och säkerhet som bedrivs av välfärdsområdena och kommunerna, kommunernas övriga verksamhet och tredje sektorn.
- Handledning, rådgivning och säkerhetsinformation riktas in på behoven av att upprätthålla säkerheten för de äldre.
- Förfaranden för förbättrande av de äldres delaktighet utvecklas och införs inom servicen och inom övrig verksamhet i syfte att stödja de äldres funktionsförmåga.
- Jämlika möjligheter till aktivt medborgarskap och livslångt lärande för äldre stöds.
- Ett evidensbaserat kunskapsunderlag byggs upp för att ta fram tillförlitlig och jämförbar information som behövs för beredskapen inför befolkningens åldrande och för säkerställandet av den ekonomiska hållbarheten (t.ex. utnyttjande av RAI-indikatorer på bredare front, kvalitetsindikatorer).

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- Bra och fungerande handlingsmodeller tillämpas alltjämt

Huvudansvarig: SHM

3.3 Tekniken har ökat välfärden

Mål fram till 2030

- Teknik används i allt större utsträckning för att främja välbefinnandet och hälsan hos äldre samt även som stöd för vården och omsorgen. Tekniska lösningar utgör en naturlig del av servicesystemet och de äldres egna rutiner för att värna om sitt välbefinnande, sin hälsa och sin funktionsförmåga.
- De äldre klarar av att mångsidigt efter egen förmåga utnyttja teknik som stöder en självständig vardag. Samhället erbjuder de äldre jämlika möjligheter att utnyttja teknik och förebygger digital marginalisering.
- Utnyttjandet av tekniska lösningar har förbättrat vårdpersonalens arbetshälsa genom att arbetet har blivit lättare och nya arbetsformer har blivit möjliga. Vårdpersonalen uppmuntras till att kontinuerligt utveckla sitt kunnande när det gäller att utnyttja teknik.
- Vårdpersonalen, de äldre och deras anhöriga deltar i utvecklingen av tekniska lösningar och planeringen av deras införande. Attityderna till att utnyttja tekniska lösningar är positiva.
- Effekterna och genomslaget av införda tekniska lösningar följs upp och utnyttjas i den kunskapsbaserade ledningen. Analyser och artificiell intelligens används i utnyttjandet av stora informationsmassor, vilket har förbättrat verksamhetens kostnadseffektivitet, kvalitet och transparens.
- Genom lagstiftning ser man till att tekniken utnyttjas på ett etiskt och ansvarsfullt sätt med respekt för de mänskliga och grundläggande rättigheterna. Lagstiftningen stöder ett fullskaligt utnyttjande av de möjligheter tekniken erbjuder.
- Finland är ett föregångsland för utveckling och utnyttjande av teknik för äldre, och våra erfarenheter och vår kompetens utnyttjas i hela världen. Exporten av teknik har skapat välfärd i Finland exempelvis i form av arbetstillfällen, investeringar och nya lösningar.

Bakgrund

Den tekniska utvecklingen skapar nya möjligheter för främjande av hälsa och välfärd samt alternativ till hur tjänster kan genomföras. Bevisligen effektiva tekniska lösningar kan förbättra äldre personers välbefinnande och effektivisera servicesystemet. Tekniska lösningar kan hjälpa de äldre att leva ett sundare liv, få stöd i behandlingen av sjukdomar och rehabilitering, bo självständigt i sitt hem och röra sig tryggt utanför hemmet. Elektroniska egenvårdstjänster och möjligheten att i anslutning till dessa hantera sina egna uppgifter hjälper var och en att förebygga hälsoproblem, själv bedöma sitt servicebehov och klara sig själv. Människorna följer allt mer sin egen hälsa och sina hälsosamma

levnadsvanor, och olika typer av smarta mätinstrument har blivit en del vardagen. Dessutom lanseras allt fler lösningar och tjänster som förbättrar säkerheten och stärker känslan av säkerhet. Även tekniska lösningar för rörlighet, lokalisering, uppföljning och larm lanseras och används i allt högre grad.

Digitala och fjärrtekniska lösningar gör det möjligt för alla att delta i samhällsverksamhet oberoende av tid och rum. Samhällets tjänster kan tillhandahållas i glesbygdsområden och till personer med nedsatt funktionsförmåga. Teknik kan användas till att skapa förutsättningar för medborgarnas självständiga verksamhet som en del av samhället och möjligheter för de äldre att klara sig hemma. Samtidigt gäller det att se till att ingen blir marginaliserad i det allt mer digitaliserade samhället. De äldre utgör en heterogen grupp av användare och utnyttjare av teknik, och alla kan inte använda digitala apparater ens med hjälp av stöd. Parallellt med att tekniska lösningar införs ska man också se till att människornas självbestämmanderätt och möjlighet att påverka ordnandet av sin egen vård tillgodoses. Tillgången till tjänster ska tryggas även för sådana äldre som på grund av nedsatt fysisk eller kognitiv funktionsförmåga inte klarar av att självständigt använda ens de mest användarvänliga apparaterna, trots att stöd finns att tillgå. Det ska vid behov vara möjligt att komma åt tjänsterna via alla servicekanaler. När en persons ärenden sköts genom ombud ska detta ske på ett informationssäkert sätt och med respekt för personens språkliga rättigheter. Syftet med lagen om tillhandahållande av digitala tjänster är att så många som möjligt ska kunna använda digitala tjänster och att de digitala tjänsterna ska utvecklas i en allt mer kundorienterad riktning. Lagen bygger på Europeiska Unionens tillgänglighetsdirektiv. I lagen föreskrivs om de minimikrav som gäller för tillgängligheten angående offentliga myndigheters digitala tjänster och hur denna övervakas.

Under de kommande åren blir en allt större del av de äldre allt vanare vid tekniska lösningar och kunnigare när det gäller digitala färdigheter, men åldrandet medför också vissa begränsningar i förmågan att tillägna sig nya kunskaper. Användningen av teknik kan också vara förknippad med andra hinder.³⁰ I takt med att allt fler tekniska lösningar införs behöver de äldre mer stöd, handledning och utbildning när det gäller kontinuerligt lärande inom teknik, digital och medial läskunnighet samt åtgärder för att minska digital sårbarhet. Allteftersom tekniken utvecklas och de elektroniska tjänsterna ökar framhävs betydelsen av deras användbarhet och säkerhet, och samtidigt gäller det att se till att alla hänger med i utvecklingen och är delaktiga.

Förtroendet för digitala tjänster och för användningen av tekniska redskap stärks genom åtgärder som främjar de äldres aktivitet, deltagande i den tekniska utvecklingen och

30 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0160791X19301794>

delaktighet i samhället överlag³¹. Med intressentgrupperna ska en aktiv samhällsdiskussion föras om dataskydd, digital marginalisering, självbestämmanderätt och etik. Olika organisationer tar fram handlingsmodeller som främjar dataskyddet, självbestämmanderätten och etiska verksamhetssätt samt förebygger digital marginalisering. Lagstiftningen utvecklas för att säkerställa att tekniken utnyttjas på ett ansvarsfullt sätt med respekt för de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

När det gäller att utnyttja olika tekniska redskap är det egentligen inte tekniken i sig som är väsentlig, utan de förändrade rutiner som den kräver³². Det gäller att se till att det tekniska utvecklingsarbetet leder till pålitliga, användarvänliga lösningar som möter behoven. Användarvänlig, tillgänglig teknik med lättläst information på användarens eget modersmål främjar tillgången till service på lika villkor. Användningen av tjänsterna kan främjas genom stöd som erbjuds i realtid.³³ När ny teknik tas i bruk måste verksamhetsprocesserna utvecklas samtidigt. Stödtjänster, logistik, service och uppdateringar ska fungera smidigt. I bedömningen av servicebehovet kan kunden uppmuntras till att överväga att börja använda en teknisk lösning. Responskanaler och handlingsmodeller ska erbjudas så att vårdpersonalen, de äldre och deras anhöriga enkelt kan ge respons. Tjänsterna ska utvecklas kontinuerligt utifrån den respons som lämnas.

För att digitala tjänster och tekniker ska kunna införas på bredare front inom servicesystemet måste ledningen engageras, de anställdas kunskaper stärkas, arbetsätten och arbetsprocesserna förändras, tekniskt stöd erbjudas i arbetsgemenskapen och upphandlingsprocesserna och upphandlingskunnandet utvecklas. De möjligheter som tekniken erbjuder kan ge personalen inom social- och hälsovården nya sätt att erbjuda bättre service och vård och samtidigt förbättra vårdpersonalens arbetshälsa. Välfungerande tekniska lösningar ger vårdpersonalen mer tid att möta sina kunder och gör också arbetsuppgifterna mer flexibla³⁴. Teknik kan också effektivisera personalens användning av arbetstiden, ge större möjligheter att omforma arbetet och underlätta vårdpersonalens arbete. Tekniken ger också upphov till nya yrkespersonroller (t.ex. teknologikoordinator, distansvårdare) och kan göra arbetet mer intressant särskilt för unga. Tekniken måste dock möta personalens behov och vara lätt att använda, personalen ska erbjudas tillräcklig inskolning, det ska finnas tillräckliga resurser för ibrukttagandet och det är viktigt att det finns lättillgängligt stöd att få. Vårdpersonalen upplever att tekniska lösningar inom

31 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143084/YP2104_Korjonen-Kuusipuro%26Saari.pdf?sequence=1&isAllowed=y

32 Duvfa, M. Megatrendit 2020. Sitran selvityksiä 162. Vanda 2020.

33 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142805/URN_ISBN_978-952-343-687-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

34 <https://hbr.org/2017/01/the-neuroscience-of-trust>

äldreservicen behövs när de motsvarar sitt ändamål, är lätta att använda, är flexibla och fungerar störningsfritt.³⁵

Tekniken kan också förbättra informationsflödet, klient- och patientsäkerheten och olika logistiska lösningar. Distansteknik används för att förbättra hälso- och välfärdstjänsters tillgänglighet, så att så många som möjligt kan få tillgång till tjänsterna. Via distanstjänsterna kan kunderna också få tillgång till ett större urval tjänster än vad som är möjligt att erbjuda som fysiska tjänster. Dessa kan även innefatta olika upplevelsebaserade tjänster och upplevelser som inte kan erbjudas på något annat sätt.

De applikationer och andra apparater som för närvarande tillhandahålls är ofta enskilda och separata från varandra. I fortsättningen är det viktigt att säkerställa att de olika lösningarna är sinsemellan kompatibla och att ta fram plattformar, där man kan samla ett brett utbud av olika lösningar. Från en plattform kan en lämplig samlad lösning plockas ihop för den enskilda kunden. Vid införandet av tekniska lösningar ska de nationella riktlinjerna för informationsförvaltning inom social- och hälsovården och digitalisering följas. Enskilda tekniska lösningar och data som produceras av dessa ska i den mån det är möjligt integreras i social- och hälsovårdens helhetsarkitektur. På så sätt bidrar man till att de tekniska lösningarna och digitala tjänsterna producerar ett bredare kunskapsunderlag för att utveckla den kunskapsbaserade ledningen även i fråga om den äldre befolkningen. Ett fullskaligt utnyttjande av tekniska lösningar och data kräver också en revidering av lagstiftningen. De tekniska lösningar som redan används inom hemvården håller på att tas in i lagstiftningen. På så sätt kan man säkerställa att lösningarna följer lagstiftningen och bland annat att integritetsskyddet garanteras samt att personuppgifter inte samlas in eller behandlas i onödan.

Kunskapsbaserad ledning

För att myndigheterna ska kunna leda, styra och övervaka servicesystemet inom social- och hälsovården måste de ha tillgång till jämförbar information. För närvarande finns det inte en tillräckligt omfattande och högklassig kunskapsbas och informationsstrukturer inom social- och hälsovården. Lagen om sekundär användning av personuppgifter inom social- och hälsovården gör det möjligt att utveckla de förfaranden för kunskapsbaserad ledning, informationsproduktionsmodeller, informationsinnehåll och informationssystem som behövs.

Social- och hälsovårdsministeriet har inlett Toivo-programmet för att utveckla den kunskapsbaserade ledningen inom välfärdsområdena och de nationella myndigheternas

35 <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104482>

informationsproduktion, informationsresurser och informationshanteringslösningar, som behövs för ledning av information. Målet är att skapa ett gemensamt, heltäckande kunskapsunderlag som hjälper välfärdsområdena att ordna rätta och tillräckliga tjänster inom social- och hälsovården på ett effektivt sätt. Utöver det arbete för utveckling av den kunskapsbaserade ledningen som görs inom ramen för Toivo-programmet pågår också andra åtgärder som kommer att förbättra möjligheterna för kunskapsbaserad ledning både inom välfärdsområdena och på nationell nivå. THL har lanserat en offentlig databas över funktionsförmågan hos äldre som använder tjänster regelbundet och över servicestrukturen. De uppgifter som fås från den nya RAI-databasen över äldre som använder tjänster regelbundet ger en mångsidig bild av de äldres resurser, funktionsförmåga, tillgång till hjälp av närstående och sociala aktivitet inom de regelbundna tjänsterna.

Tekniska lösningar och sekundär användning av personuppgifter inom social- och hälsovården effektiviserar till exempel insamlingen av uppgifter, transparensen, spridningen av uppgifter och bedömningen av kundens servicebehov. På så sätt frigörs resurser för uppgifter som kräver personlig handledning och rådgivning. Nya redskap kan minska behovet av dyra, korrigerande åtgärder och därmed öka kostnadseffektiviteten. Beslutsfattande som uppmärksammar konsekvenserna för välfärden stöder investeringar i välfärden och kan också bidra till att dämpa kostnadsökningen. Utveckling av kompatibla datasystem som en del av genomförandet av helhetsarkitekturen inom social- och hälsovården spelar en central roll när det gäller att utnyttja tekniken.

För att man ska få en bild av de tekniska lösningarnas effekter och genomslag behövs det också tillräckligt omfattande, högklassiga och repeterbara forskningsupplägg. Det finns till exempel ännu inte tillräckligt mycket information om hur utnyttjandet av teknik påverkar personalbehoven för att man på ett tillförlitligt sätt ska kunna uppskatta hur stor del av personalresurserna som kan ersättas med teknik.

Den tekniska utvecklingen erbjuder affärsverksamhetsmöjligheter för företag. Den åldrande befolkningen behöver snabbt och på bred front få tillgång till de fördelar som tekniken ger. Servicesystemet för äldre behöver kunskapsbaserade, effektiva lösningar för att kunna möta behovet av service, som ökar snabbt. Säljarna, köparna och tillsynsmyndigheterna behöver ha en gemensam syn på en teknisk lösnings slagkraft – detta kan bedömas exempelvis med hjälp av metoden Digi-HTA. Framför allt behövs en handlingsmodell som effektivt integrerar olika tekniker i de traditionella serviceformerna, så att dessa bildar en fungerande, och tack vare tekniken mer omfattande, servicehelhet för de äldre. Genom att utveckla de bästa lösningarna och genomföra pilotprojekt i Finland kan man skapa exportmöjligheter för teknikföretag, serviceproducenter och företag som utvecklar applikationer. Tillräckligt omfattande praktiska referenser från hemlandet har stor vikt när det gäller att bygga upp trovärdighet inför exportsatsningar.

Införande av teknik ingår i de samlade åtgärderna i anslutning till servicesystemet för äldre som fastställts för regeringsperioden 2020–2023 samt även i regeringsprogrammet. Många åtgärder genomförs för att uppnå detta mål. En nationell ram för teknik för äldres boende hemma och en handlingsmodell för detta, den s.k. KATI-modellen, utvecklas i samarbete med social- och hälsovårdsaktörerna, användarna och de övriga intressentgrupperna. Den praktiska tillämpningen och genomförandet av modellen, och samtidigt även teknikernas lämplighet och användning, testas i regionala försöksprojekt som samordnas på nationell nivå. På så sätt tar försöksprojekten fram jämförbar och sinsemellan kompletterande information om hur försöksprojekten lyckas och hur effektiv modellen är. Som en del av KATI-programmet bereds en nationell samordningsmodell för teknik för äldre, som stöder införandet av teknik och spridningen av bra praxis till alla välfärdsområden.

Under den pågående regeringsperioden genomförs också ett nationellt utvecklingspilotprojekt om hur det tvärsektoriella servicebehovet i kundgruppen äldre kan förutses med hjälp av artificiell intelligens. Inom projektet utvecklas en metod för förutseende av tvärsektoriella servicebehov och en AI-baserad prognosmodell för identifiering av sådana personer och kundgrupper som löper ökad risk för att behöva utnyttja olika tjänster inom social- och hälsovården. Vidare analyseras de rättsliga krav som anknyter till utvecklingen och utnyttjandet av den AI-baserade prognosmodellen, bland annat när det gäller användningen av personuppgifter. Målet är att utreda vilka centrala möjligheter och begränsningar den gällande lagstiftningen innehåller med tanke på utvecklingen och utnyttjandet av prognosmodeller för social- och hälsovården och att bedöma vilken betydelse relaterade EU-lagstiftningsförslag har. Som en separat åtgärd bereds en utredning om den gällande lagstiftningen och huruvida den i tillräcklig grad skyddar integriteten och behandlingen av personuppgifter när det gäller nya sensorbaserade trygghetstjänster och teknik som möjliggör distansvård.

För att stödja välbefinnandet och användningen av välfärdstjänster bland äldre som bor hemma har ett försök med talande artificiell intelligens genomförts (chatbot eller voicebot). I början av 2022 genomfördes en förhandsutredning och ett första pilotprojekt med en chatbot, där det utreddes om en chatbot som de äldre använder hemma kan anses vara en godtagbar och genomförbar lösning. Inom projektet genomfördes ett småskaligt försök med olika talteknologiska lösningar och fysiska plattformar, där de äldre själva fick testa demoversioner av lösningarna och ge respons om samtalsinteraktionen och plattformarna (apparaterna).

Åtgärder för åren 2023–2027

- Utnyttjandet av teknik fortsätter utgående från det tidigare utvecklingsarbetet med fokus på följande:
 - Hjälpa de äldre att hitta och använda lämpliga tekniska lösningar som gör det möjligt för dem att bo självständigt hemma, värna om sitt välbefinnande, sin hälsa och sin funktionsförmåga samt ha social växelverkan på eget initiativ.
 - Utveckla möjligheter att utnyttja tekniska lösningar inom servicesystemet:
 - Kund- och servicehandledning som en kundorienterad digital process
 - Utveckling av verksamhetsstyrningssystem och processerna i samband med dem
 - Teknik som stöder vården och omsorgen av kunden i hemvård och boendetjänster
 - Möjligheter att testa, hyra och låna teknik för äldre för kortvariga behov, till exempel för rehabilitering eller för val av en lämplig lösning
 - Sammanställa olika tjänster för äldre med hjälp av fungerande plattformslösningar och helhetsarkitekturer samt genom samordning av olika lösningar; samtidigt utreds vilka möjligheter det finns att i dessa plattformar även integrera tekniska lösningar som kunderna själva skaffar
 - Utnyttja den information som samlas in om användningen av teknik både inom främjandet av välfärden, hälsan och funktionsförmågan och inom servicesystemet för den kunskapsbaserade ledningen
 - Utbilda personalen inom välfärdsområdena och kommunerna så att alla är förtrodda med ramvillkoren i upphandlingslagstiftningen; på så sätt kan effekterna, klient- och patientsäkerheten, användbarheten och ett smidigt ibruktagande säkerställas i fråga om de tekniska lösningar som upphandlas
 - Utveckla lagstiftningen så att den identifierar de möjligheter som tekniken ger och så att det kan säkerställas att tekniken utnyttjas på ett ansvarsfullt sätt med respekt för de grundläggande och mänskliga rättigheterna
- En nationell modell för samordning av teknik för äldre införs:
 - Information om effektiva handlingsmodeller och förfaranden ska sammanställas och spridas, och utvecklingen, ibruktagandet och uppföljningen av dessa ska stödas.
 - Effekterna och kostnadsfördelarna med de tekniska lösningarna för äldre ska bedömas och information om lösningar som bedöms med Digi-HTA-metoden ska sammanställas.

- En positiv attityd till utnyttjandet av de möjligheter som tekniken erbjuder ska främjas så att god praxis delas.
 - I syfte att stödja införandet av teknik på bred front i olika områden ska områdena handledas, det kollegiala lärandet organiseras och ett nätverks-samarbete mellan olika aktörer på nationell och regional nivå främjas.
 - De kommersiella och internationella möjligheterna kring handlingsmo-dellen med teknik för äldre ska främjas bland annat genom att det identi-fieras hur de handlingsmodeller och tillämpningar som tagits fram inom den offentliga sektorn kan utnyttjas till stöd för exporten och i det inter-nationella teknologisamarbetet.
 - Samarbete mellan social- och hälsovårdsaktörer och företag stöds när det gäller samutveckling, pilotförsök och införande av tekniska lösningar
- Användarvänligheten främjas och digital marginalisering förebyggs genom följande metoder:
 - Säkerställa de äldres, de anhörigas och vårdpersonalens färdigheter att med hjälp av digitalt stöd och kontinuerligt tekniskt lärande använda olika tekniska lösningar som hela tiden utvecklas vidare
 - Stödja samarbetet mellan frivilligaktörer och kommunerna när det gäller att ordna digitalt stöd
 - Utvidga språkversionerna av de digitala tjänsterna och stödja lättläst information
 - Säkerställa dataskyddet och datasäkerheten, klient- och patientsäkerhe-ten och cybersäkerheten i fråga om tekniska lösningar för äldre
 - Främja möjligheterna att på ett informationssäkert sätt i digitala tjänster sköta ärenden tillsammans med och i stället för någon
 - Säkerställa att tekniska lösningar för äldre som bygger på artificiell intelli-gens är etiska och ansvarsfulla
 - Stödja de äldres deltagande i användarorienterad produktutveckling

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- Tekniska lösningar som främjar de äldres välbefinnande, hälsa och funktions-förmåga utvecklas vidare och införs
- Tekniska lösningar som tillämpas i tjänsterna för äldre utvecklas vidare och införs
- Användarorienterade rutiner utvecklas vidare och införs
- Verktyg för kunskapsbaserad ledning utvecklas vidare och införs

Huvudansvar: SHM

3.4 Allt fler deltar i frivilligverksamhet och denna typ av verksamhet stöds i det åldrande samhället

Mål fram till 2030

- Staten, välfärdsområdena och kommunerna identifierar frivilligverksamhetens betydelse och organisationernas roll i det åldrande samhället samt möjliggör frivilligverksamhet på ett sätt som gynnar samhället och de frivilliga.
- Kommunerna och välfärdsområdena etablerar i sin verksamhet strukturer som främjar och sporrar till frivilligarbete på lokal och regional nivå.
- Frivilligaktörerna erbjuder stöd i administrativa ärenden.
- Frivilligverksamhet attraherar äldre personer och även andra åldersgrupper, och allt fler deltar i denna typ av verksamhet.
- Deltagandet i frivilligverksamhet har lett till en högre delaktighet och bättre påverkansmöjligheter bland de äldre.
- Frivilligarbetet har främjat de äldres hälsa och välbefinnande.

Bakgrund

Frivilligarbetet i Finland är omfattande och dess betydelse som en källa till välbefinnande är allmänt erkänd. Att delta i frivilligverksamhet och frivilligarbete är i sig en faktor som främjar välbefinnandet. Via frivilligarbete får de äldre till exempel nya sociala relationer, en vardagsrytm och en känsla av att de behövs, för att inte tala om en etablerad ställning och delaktighet i samhället, meningsfull aktivitet, initiativtagande och nya krafter.³⁶ Frivilligarbete gör det också möjligt att aktivt förebygga hatretorik, främja samhörighetskänslan, minska fördomarna och öka umgänget mellan generationerna.³⁷

Frivilligarbetarna främjar välbefinnandet bland människor i olika åldrar genom att erbjuda ett enormt urval av platser för utövande av idrott och kultur, sociala mötesplatser och bland annat räddningstjänster. Många pensionärer deltar aktivt i frivilligarbete. De äldre utgör också en stor grupp av hjälpbehövande, som via olika typer av frivilligverksamhet får hjälp av många frivilligarbetare.

Frivilligverksamheten i Finland genomgår för närvarande en brytningstid som beror på flera förändringar i omvärlden, såsom den förändrade befolknings- och åldersstrukturen,

36 Kuikka Meeri (2019), Voimaannuttava vapaaehtoistoiminta. Föredrag. <https://kansalaisreena.fi/wp-content/uploads/2019/07/Voimaannuttava-vapaaehtoistoiminta-Meeri-Kuikka-Lapin-yliopisto.pdf>.

37 Blueprint for European volunteering 2030

urbaniseringen och den tekniska utvecklingen. Det är viktigt att se till att frivilligarbetets ställning som en faktor som främjar välbefinnandet bland de äldre tryggas även i den förändrade verksamhetsmiljön. Med andra ord gäller det att göra det möjligt för de äldre att även i framtiden själva arbeta som frivilliga och delta i verksamhet som främjar hälsa och välfärd och som möjliggörs av frivilligarbetare i olika åldrar och med olika bakgrund.

En av de främsta faktorerna som påverkar frivilligarbetet är den förändrade åldersstrukturen. Den åldrande befolkningen återspeglar sig i frivilligverksamheten som ett större antal äldre med bevarad funktionsförmåga, men också som ett minskande antal aktiva frivilliga framför allt i glesbygderna. Dagens pensionärer är utbildade och aktiva människor som vill och kan utföra kognitivt krävande uppgifter. Följaktligen väljer många att efter pensioneringen söka intressanta aktiviteter i form av frivilligarbete. Frivilligverksamheten konkurrerar dock med olika typer av attraktiva hobbyer, och detta fenomen utmanar också frivilligverksamheten att finna nya former. Det är viktigt att stödja de äldres möjligheter att delta i frivilligverksamhet och samtidigt få de yngre åldersgrupperna att intressera sig för frivilligverksamheten även i fortsättningen.

Förutom att befolkningen åldras blir den också alltmer komplex. I OECD:s rapport Civic Space Scan of Finland³⁸ konstateras att spänningar och diskriminering som relaterar till invandring har en direkt inverkan på civilsamhällets verksamhetsförutsättningar i Finland. Frivilligverksamhetens verksamhetsbetingelser påverkas dessutom av ändringar i den offentliga finansieringen av organisationerna, samt till exempel av olika globala kriser. För att civilsamhällets verksamhetsförutsättningar ska tryggas är det av avgörande betydelse att de ovannämnda utmaningarna identifieras, liksom även lösningar på hur de ska mötas. Frivilligverksamhet är emellertid redan i sig en metod för att förebygga rasism och polarisering i samhället. Verksamheten gör det möjligt för människor med olika bakgrund att mötas och arbeta tillsammans.³⁹ Frivilligverksamheten bör dock i sig vara lättare att tillgå för personer med olika bakgrund.⁴⁰

Omvälningen inom frivilligverksamheten påverkas förutom av de ovannämnda förändringarna i omvärlden även av den förändring som skett i hur människorna använder sin tid och hur de deltar i verksamhet. Detta tar sig uttryck som ett ökande intresse för kortvarig, så kallad pop up-frivilligverksamhet och uppkomsten av den så kallade fjärde sektorn. De nya verksamhetsformerna utmanar de mer traditionella formerna av frivilligverksamhet och erbjuder aktörerna tidsenliga metoder för att locka nya frivilligarbetare med i verksamheten.

38 OECD (2021) Civic Space Scan of Finland. OECD Public Governance Review. <https://doi.org/10.1787/f9e971bd-en>

39 Sammandrag av intervjuer med intressentgrupper inom justitieministeriets Vapaa!-Fri!-projekt. <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM011:00/2021>

40 Blueprint for European Volunteering 2030

De olika förändringarna i omvärlden utmanar de frivilliga aktörerna och i synnerhet de organisationer, kommuner, församlingar och religiösa samfund som i stor skala samordnar frivilligverksamhet att överväga att anpassa sin egen verksamhet till den nya, förändrade situationen. Förändringarna i omvärlden utmanar frivilligverksamheten, samtidigt som de också bidrar med nya, moderna fungerande arbetsformer. Många aktörer överväger för närvarande olika metoder för hur de kan garantera kontinuiteten i den egna verksamheten. De alternativ som övervägs är bland annat generationsskifte, uppluckrande av förvaltningen, kultursensitiva metoder för att rekrytera nya frivilliga samt integrering av pop up-verksamhet i den egna verksamheten. Organisationsbarometern för 2021 visar till exempel att föreningarna inom social- och hälsovårdsbranschen i den omvärldning som nu sker i omvärlden saknar metoder för att öka antalet medlemmar och aktiva och förbättra föreningsverksamhetens attraktionskraft.⁴¹ Även den offentliga förvaltningen kan genom sin egen verksamhet stödja och möjliggöra verksamhetsförutsättningarna för frivilligverksamhet.

Åtgärder för åren 2023–2027

Ett projekt som samordnas av justitieministeriet inleds i syfte att uppfylla effektmålet. Tidigare kartläggningar om utvecklingen av förutsättningarna för frivilligverksamhet beaktas i projektet⁴². Projektet går ut på att:

- främja utvecklingen av strukturer som stöder frivilligverksamhetens ställning i välfärdsområdena och kommunerna utifrån det utvecklingsarbete som genomförts tidigare.
 - Utbildning om frivilligverksamhetens betydelse och genomslag genomförs och riktas till välfärdsområdena och kommunerna.
 - Information om modeller som i det tidigare utredningsarbetet har konstaterats fungera bra sprids till välfärdsområdena och kommunerna så att dessa med hjälp av dem kan stödja och aktivera frivilligverksamheten på lokal nivå.
 - Modeller för samarbetet mellan kommunerna och välfärdsområdena samt de frivilliga aktörerna i respektive område utvecklas och testas.

41 Peltosalmi Juha; Eronen Anne, Haikari Janne, Laukkarinen Matti, Litmanen Tapio, Londén Pia, Ruuskanen Petri (2020). Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveystyöjärjestöistä, Järjestöbarometri 2020

42 Slutrapporten av en arbetsgrupp som utredde utvecklingen av verksamhetsförutsättningarna för och koordineringen av frivilligarbete, Finansministeriets rapport – 39/2015; slutrapporten av en underarbetsgrupp som arbetat med frågor som gäller civilsamhället och frivilligverksamhet (JM, 2018); slutrapporten från projektet Vapaa!-Fri! (JM, 2022).

- Vårdsområdenas och kommunernas inbördes roller när det gäller att samordna och stödja frivilligverksamheten i området förtydligas.
 - Vårdsområdenas beredskap att ta emot frivilligverksamhet inom äldreomsorgen främjas.
 - Det ska bedömas vilken typ av åtgärder som krävs för att de ovannämnda samarbetsstrukturerna och verksamhetsmodellerna ska kunna förankras som bestående praxis. Eventuella behov av ändringar i lagstiftningen ska bedömas.
 - Arbetet utförs genom intensivt samarbete med vårdsområdena, kommunerna och frivilligaktörerna i området.
- Möjligheten att införa en nationell lösning för att stödja frivilligaktörerna i administrativa ärenden (bl.a. ekonomikunnande, grundande av föreningar och finansieringsutlysningar) ska utredas, och preliminära modeller för denna lösning ska tas fram.
 - Det ska utredas om det är möjligt att genom att förtydliga förfarandena och uppgiftsfördelningen mellan vissa myndigheter och frivilligorganisationer erbjuda aktörerna inom den tredje och den fjärde sektorn mer stöd i skötseln av deras administrativa uppgifter.
 - Särskild vikt fästs vid olika finansieringsutlysningar och utvecklingen av den kompetens som krävs för dessa.
 - I utredningsarbetet utnyttjas som exempel olika stödformer som kommunerna erbjuder företag, och utreds möjligheten att skapa motsvarande stödstrukturer även för olika aktörer inom civilsamhället.
 - Stödåtgärdernas tillräcklighet ska bedömas ur regionalt perspektiv, och det ska säkerställas att effekten av de föreslagna lösningarna märks även på lokal nivå.
 - Frivilligaktörernas jämlikhet poängteras och stödåtgärdernas tillräcklighet bedöms ur olika aktörers synvinkel (bl.a. riksomfattande aktörer, små föreningar, mångkulturella aktörer).
 - Det ska bedömas om eventuella ändringar i lagstiftningen behöver göras med tanke på genomförandet av modellerna.
 - Olika metoder för att attrahera frivilliga och engagera dem i frivilligverksamhet utreds, modelleras och förankras i verksamheten för de aktörer som samordnar frivilligverksamheten.
 - Särskild vikt fästs vid de äldres perspektiv, skillnaderna mellan frivilligaktörer samt regionala skillnader som påverkar verksamheten.
 - Aktörer som organiserar frivilligverksamhet erbjuds stöd för införande av verksamhetsmodeller som sänker tröskeln till att delta i frivilligverksamhet och möjliggör kortvarigare uppdrag. En utredning görs för att öka förståelsen för de äldres perspektiv såväl i ledd och samordnad frivilligverksamhet som i friare verksamhet inom fjärde sektorn.

- En utredning ska göras om de bästa tillgängliga handlingsmodellerna och bästa praxis när det gäller att attrahera äldre personer och engagera dem i frivilligverksamhet. I arbetet beaktas även handlingsmodeller som ökar samarbetet mellan generationerna.

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- Åtgärder för att stödja frivilligverksamheten fortsätter att vidtas

Huvudansvarig: JM

3.5 Boendet och boendemiljöerna är äldrevänliga

Mål fram till 2030

- Människorna förutser och förbereder sig på de utmaningar som åldrandet för med sig med avseende på boendet.
- Tillgängliga och anpassningsbara bostäder som lämpar sig för äldre har utvecklats, reparerats och byggts.
- De äldres behov, gemenskapskänsla, delaktighet och utnyttjande av teknik har beaktats i planeringen och utvecklingen av bostadsområdena.

Bakgrund

Äldrevänliga bostäder och bostadsområden är av stor betydelse när det gäller de äldres möjligheter att bo hemma. Det är viktigt att de äldres boende stöds, både för de äldre och med tanke på samhället. Det har att göra med de äldres önskemål och självbestämmande och kostnadseffektiviteten i servicestrukturen. De äldre har varierande behov, och därför måste också boendet stödjas och utvecklas på många olika sätt. Äldre personers individuella behov ska beaktas både när befintliga bostäder och bostadsområden renoveras och när nya byggs. En del äldre föredrar också nya typer av boendelösningar som lämpar sig för dem.

I utvecklingen av de äldres boende är det viktigt med tillräckligt god framförhållning och beredskap inför kommande boendebehov. Detta gäller många olika aktörer i samhället – medborgarna, kommunerna, välfärdsområdena, bostadsaktiebolagen och aktörerna inom fastighets- och byggnadsbranschen. Det är viktigt att var och en i god tid på förhand planerar sina boendebehov under ålderdomen och förbereder sig på dem. Äldre som är i gott skick har lättare att fundera på framtiden och renovera bostaden än äldre som

redan har en avsevärt sämre funktionsförmåga. Även en flytt till en ny bostad och ett nytt bostadsområde förlöper bättre när den boende aktivt kan bekanta sig med sin omgivning.

Minnes- och äldreanpassade bostäder och bostadsområden möjliggör aktivitet även om rörelseförmågan försämras och sinnena mattas av. Äldreanpassningen stöder den boendes funktionsförmåga och delaktighet. Där ingår såväl fysiska faktorer i bostaden och bostadsområdet, såsom tillgänglighet, säkerhet, teknik och tillgång till tjänster, som sociala faktorer, såsom gemenskap och delaktighet. Att ta hänsyn till särdragen i demenssjuka personers funktionsförmåga hör till principen om gott boende.

Reparation av bostadsbeståndet är ett viktigt sätt att anpassa bostadsbeståndet till de äldres behov. Uppskattningsvis 78 procent av alla som fyllt 65 år äger sin bostad, vilket innebär att deras beslut är avgörande när det gäller reparationer av bostäder. Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet ARA betalar ut reparationsunderstöd för reparationer av bostäder och bostadshus och montering av hissar. Staten understöder också byggandet av nya bostäder för äldre. I kommuner där folkmängden minskar är projekt där ARA-beståndet i tätorter repareras så att det anpassas efter de äldres behov ett bra sätt att stödja de äldres boende. Statens renoveringsunderstöd och renoveringsrådgivning är viktiga metoder för att förbättra bostadsbeståndet. Renoveringsrådgivningen ligger för närvarande huvudsakligen på organisationsverksamhetens ansvar, eftersom kommunernas renoveringsrådgivning har minskat under de senaste decennierna.

I framtiden kommer allt fler äldre att bo ensamma, vilket leder till ökad ensamhet och otrygghet. Känslan av ensamhet kan minskas med hjälp av olika lösningar som främjar gemenskap och delaktighet. Olika boendeanternativ behövs för att möta efterfrågan på bostäder för äldre. Även i den allmänna bostadsproduktionen spelar äldrevänliga lösningar och tillgänglighetsaspekterna en stor roll med tanke på den åldrande befolkningens behov. Boende i gemenskaper av flera generationer stöder delaktigheten och ökar trygghetskänslan. Gemenskapskänslan kan också främjas med hjälp av mötesplatser och gemensamma aktiviteter i bostadsområdet.

Kommunerna och de kommande välfärdsområdena har på många sätt en viktig uppgift när det gäller att stödja boendeförhållandena för den äldre befolkningen. Goda boendeförhållanden stöder en bra ålderdom och minskar också behovet av äldreomsorg. Kommunerna ansvarar även i fortsättningen för samhällsplaneringen och planläggningen samt främjandet av hälsan och välfärden bland olika befolkningsgrupper, inklusive olika uppgifter i anslutning till boende. I och med social- och hälsovårdsreformen överförs ansvaret för organiseringen av boendetjänsterna inom socialvården på välfärdsområdena. Det kommer att ske ändringar i boendetjänsterna för äldre och i de olika uppgifterna i anslutning till boende i och med de kommande ändringarna i socialvårdslagen och äldreomsorgslagen. Kommunens och välfärdsområdets plan för att stödja den äldre

befolkningen ska innehålla prognostisering av den äldre befolkningens boendebehov och utveckling av ett boende som motsvarar behoven. Vid den rådgivning som tillhandahålls i välfärdsfrämjande syfte ska den äldre befolkningen uppmuntras att förutse sitt eget boende och att genomföra lösningar som stöder självständigt boende. Ett fungerande samarbete mellan kommunerna och välfärdsområdena är i framtiden nödvändigt med tanke på de äldres boende och boendetjänster samt för främjandet av de äldres välfärd och hälsa.

Kommunerna behöver vidta åtgärder för att utveckla äldrevänliga bostadsområden och för att möta de äldres boendebehov. Tills vidare har kommunerna endast i snäv utsträckning satsat på att förutse och förbereda sig på de äldres boendebehov. Kommuner, tätorterna och glesbygder befinner sig i väldigt olika situationer, och det behövs lösningar som lämpar sig för alla dessa situationer. Områden där folkmängden minskar har en stor äldrebefolkning och ett stort behov av att förbättra deras boendeförhållanden. I framtiden kommer äldrebefolkningen i högre grad att bo i stadsliknande områden, i huvudsak i vanliga bostäder. Kommunerna kan på många sätt stödja de äldres boende, rörelsemöjligheter och möjligheter att klara sig i vardagen. Det är viktigt att planera och bygga äldrevänliga bostadsområden samt framför allt att utveckla de befintliga områdena. Ett äldrevänligt bostadsområde är ett område där de äldres aktivitet och rörlighet stöds och där också personer med nedsatt funktionsförmåga kan agera och vara delaktiga. Det är ett tillgängligt och tryggt bostadsområde där all nödvändig service är lättillgänglig och där det också är möjligt att uppleva naturen.

Miljöministeriet har genomfört ett åtgärdsprogram för äldre personers boende 2020–2022. Syftet med åtgärdsprogrammet har varit att stödja de äldres och kommunernas framförhållning och beredskap med avseende på boende samt att utveckla äldrevänliga bostäder och bostadsmiljöer. Programmet har genomförts i samarbete mellan ARA, kommunerna och organisationerna inom branschen. Staten har i första hand beviljat understöd för renovering och byggande av bostäder och för kommunernas utvecklingsprojekt. Projekt för utveckling av boendet för äldre har genomförts eller ska genomföras med statligt understöd i 57 kommuner och samkommuner.

Åtgärder för åren 2023–2027

- Framförhållningen och beredskapen inför de äldres boendebehov ska stödjas genom ökade satsningar på rådgivning om boende och renoveringsrådgivning
- Utvecklingen av bostäder och boendetjänster för äldre i kommunerna och välfärdsområdena ska stärkas

- Stödja genomförandet av äldreomsorgslagen och öka kunskandet inom boende och boendeservice
- Stödja kommunernas och välfärdsområdenas utvecklingsprojekt
- Utveckla äldrevänliga bostadsområden med hjälp av nätverkssamarbete
- Dela god praxis och goda exempel
- Renovering av bostadsbestånd med hänsyn till de äldres behov ska främjas
 - Trygga tillgången till renoveringsunderstöd och kontrollera att understödsvillkoren är aktuella
 - Utveckla och dela metoder för bedömning av renoveringsbehov i bostäder
- Boendelösningar för äldre ska utvecklas och utökas
 - Stärka principen om planering som lämpar sig för alla (Design for All) i bostadsplaneringen
 - Utveckla och genomföra gemenskapsboende enligt socialvårdslagen och andra former av övergångsboende med hjälp av ARA:s investeringsunderstöd för boende för grupper med särskilda behov
 - Utnyttja olika besittningsformer i fråga om boende för äldre

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- Åtgärderna uppdateras utifrån behoven och tidigare vidtagna åtgärder.

Huvudansvarig: MM

3.6 Servicen genomförs på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt

Mål fram till 2030

- Tjänsterna för äldre har förbättrats innehållsmässigt och strukturellt sett så att de erbjuder äldre personer den vård, rehabilitering och omsorg av hög kvalitet som de behöver för sitt välbefinnande, sin funktionsförmåga och sin hälsa med respekt för deras självbestämmanderätt och valfrihet.
- Genom kund- och servicehandledning samt verksamhetspraxis i tjänsterna har en tjänsteintegration, trygga och ändamålsenliga tjänster som ges i rätt tid och kostnadseffektiviteten säkerställts. Rådgivningsarbete som främjar de äldres hälsa, välfärd och säkerhet utgör en del av handledningen.

- Inom de tjänster som tillhandahålls i hemmet tillämpas handlingsmodeller för akutvård, rehabilitering och närståendevård, och nya tekniker utnyttjas i genomförandet av tjänsterna samt i konsultationer mellan yrkespersoner. Tjänsterna tillhandahålls dygnet runt.
- Verksamhetsstyrningssystemen stöder ledningen och en flexibel fördelning av personalkompetens enligt kundernas servicebehov.
- Det är tryggt att bo hemma. Ändamålsenliga tjänster som tillhandahålls i rätt tid stöder de äldres möjligheter till delaktighet.
- Ekologiskt hållbara förfaranden utgör en del av servicesystemet och ser till att den biologiska mångfalden bevaras bland annat genom ekologiskt hållbara vardagsrutiner. Kostvanorna har förändrats i enlighet med näringsrekommendationerna. Vardagsmiljön är tillgänglig och orsakar en så liten miljöbelastning som möjligt, och invånarna kan ta sig fram till fots och på cykel och utnyttja kollektivtrafik.

Bakgrund

Den ekonomiska, sociala och ekologiska hållbarheten är nära förknippade med varandra. Med social hållbarhet avses bland annat samhörighet, förmågan att möta individuella behov samt att välfärden och resurserna fördelas på lika och rättvisa grunder. För att principen om ekonomisk hållbarhet ska realiseras är det nödvändigt att göra ändringar i de nuvarande offentliga tjänsterna och förmånerna inom gränserna för de resurser som finns att tillgå så att ett stabilt och fungerande system kan uppnås. Ekonomisk hållbarhet möjliggör den tekniska utveckling som krävs med tanke på den ekologiska hållbarheten. Den ekologiska hållbarheten främjas inom tjänsterna genom val som beaktar hållbara produktionsätt och konsumtionsvanor. Vidare strävar man efter att minska skadliga miljökonsekvenser, och all materiell verksamhet bedrivs inom gränserna för naturens bärkraft. Kunskapsunderlaget om tjänsternas ekologiska hållbarhet ska stärkas, och strukturerna och verksamhetsmodellerna ska utvecklas. Den åldrande befolkningen utgör en utmaning för servicesystemets hållbarhet och förutsätter att tjänsterna utvecklas både innehållsmässigt och strukturellt. Vi behöver dels förståelse för de brister som finns i tjänsterna och för behovet av nya tjänster, dels nya metoder för att dämpa kostnadsökningen. När det gäller att förbättra tjänsternas tillräcklighet och tillgången på personal ska vikt fästas vid att olika yrkesgruppers kompetens utnyttjas i de äldres vardag och, med tanke på jämställdheten, vid att andelen män utökas i olika arbetsuppgifter i vårdbranschen.

Indikatorer som lämpar sig för den åldrande befolkningen och befolkningsstrukturen behövs för uppföljningen av den sociala, ekologiska och ekonomiska hållbarheten. Kvalitetsindikatorer i anslutning till egenkontroll ska fastställas, liksom även målnivåerna för dessa, och länkas till kvalitetsrekommendationerna om äldre och till RAI-bedömningen. Genom arbetet stärks egenkontrollen som ett verktyg för tjänsteproducenten med hjälp

av vilket kvaliteten på tjänsterna utvecklas och följs upp i verksamhetsenheternas dagliga kundarbete. Tillförlitliga och jämförbara uppgifter stöder utvecklingen av socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbara tjänster på både nationell och regional nivå. Kvaliteten på de tjänster som tillhandahålls äldre ska följas upp från både kundens och organisationens synvinkel i syfte att förbättra kvaliteten.

De förebyggande åtgärderna, som nu prioriteras, och de möjligheter som de nya verksamhetssätten och tjänsterna erbjuder gör det möjligt att erbjuda de äldre bättre och mänskligare service och främjar även ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbara verksamhetssätt, inklusive hälsofrämjande mattjänster och möjlighet till vardagsmotion. De äldres hälsa, funktionsförmåga och välbefinnande kan stödjas med hjälp av högklassiga, individuella tjänster som ges i rätt tid och genom åtgärder som främjar psykiskt välbefinnande, psykisk hälsa, delaktighet och aktivitet. Den åldrande befolkningen är allt mer heterogen och mångformig, begreppet välfärd kan definieras på många olika sätt och de äldres behov kan tillfredsställas på flera olika sätt. Äldre personers delaktighet omfattar bland annat möjligheten till meningsfull växelverkan med andra och möjligheten att påverka sitt eget liv och beslut som gäller personens egna angelägenheter. De äldres självbestämmanderätt och valfrihet måste beaktas i ordnandet och genomförandet av tjänsterna.

Tidigare servicestrukturer utvecklas så att de blir flexibla och enkelt kan anpassas efter de äldres behov på basis av bland annat forskningsinformation. Förankringen av god praxis inom tjänsterna fortsätter alltjämt, och arbetet med att organisera kund- och servicehandledningen som regionala helheter fortsätter. Teknik utnyttjas i kund- och servicehandledningen, och elektronisk kommunikation och lågtröskelverksamhet möjliggörs. I kund- och servicehandledningen erbjuds hälso-, välfärds- och säkerhetsfrämjande rådgivning för behov på olika nivåer i syfte att upprätthålla de äldres funktionsförmåga. Här gäller det att beakta många olika verksamhetsmöjligheter (kontaktytor), inklusive hänvisning till missbrukarvårdstjänster, kulturtjänster och organisationsverksamhet, och att säkerställa att kunderna erbjuds tjänster som möter deras behov samt att dessa tjänster ges i rätt tid. På så sätt säkerställs att servicesystemet är jämlikt och ekonomiskt hållbart och att det är effektivt samordnat.

En av de viktigaste delarna i åtgärderna för servicesystemet för äldre är att se till att det finns tillräckliga resurser för hemvård och att stärka tjänsterna i hemmet. Ett centralt mål med reformen av lagstiftningen gällande tjänster för äldre har varit att stärka resurserna för och kvaliteten i hemvården. Projektet Framtidens tjänster som stöder boende hemma för äldre strävar efter kundorienterade servicehelheter samt efter att förnya verksamhetssätten inom tjänster för äldre. Syftet med projektet är att stödja kommuner och kommande välfärdsområden i utarbetandet och införandet av rekommendationerna för tjänsterna på ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart sätt i kvalitetsrekommendationerna för äldre. Ett utvecklingsobjekt i projektet är olika vikariatarrangemang som gör

det möjligt att sätta in personal och kompetens där de behövs och att åtgärda akut personalbrist. Effektiv förebyggande verksamhet som upprätthåller funktionsförmågan, rehabilitering och nationellt enhetliga verksamhetsmodeller som stöder förmågan att klara sig på egen hand behövs för att stärka möjligheterna att bo kvar hemma. Hemvårdsservice tillhandahålls dygnet runt, sju dagar i veckan. Nationella verksamhetsmodeller för närståendevård vidareutvecklas. De som arbetar som närståendevårdare, både äldre och personer i arbetsför ålder, har en avgörande roll, och det är ytterst viktigt att de får stöd. Som stöd för hemmaboende utnyttjas utvecklingen av avancerad digitaliserings- och välfärdsteknik. Även den vårdstrategi som bereds inom Europeiska unionen stöder utvecklingen av de ovannämnda aspekterna.

Rådgivning om olika möjligheter i anslutning till boende och om den äldres egen beredskap utgör en del av kund- och servicestyrningen. I bedömningen av servicebehovet ska det beaktas att de äldre behöver ett tryggt boende som uppfyller olika behov och ett bostadsområde som stöder den äldres möjligheter att vara delaktig i olika aktiviteter. Organisationerna spelar en stor roll när det gäller möjligheterna till delaktighet i bostadsområdena, och det är viktigt att rådgivnings- och kundhandledningseenheterna erbjuder information om dessa. Samordningen av boendetjänsterna i området och beviljandet av boendetjänster sker utifrån enhetliga kriterier i rådgivnings- och kundhandledningseenheten.

Åtgärder för åren 2023–2027

- Kund- och servicestyrningen utvecklas för att främja välfärden, hälsan och säkerheten samt stödja funktionsförmågan, och de äldres delaktighet och självbestämmanderätt stärks med hjälp av egenkontroll och RAI-bedömningsuppgifter med beaktande av deras egna utgångspunkter och resurser samt individuella servicebehov.
- Egenkontrollen, kvalitetsindikatorerna, kvalitetsnivåerna och indikatorerna ska vidareutvecklas, och god praxis ska förankras.
- Hemmaboende ska stödjas genom utveckling och införande av integrerade handlingsmodeller, bland annat handlingsmodeller för akutvård, rehabilitering och närståendevård, där teknikerna utgör en del av serviceekosystemet.
- Det ekologiska hållbarhetstänkandet ska förankras i serviceplaneringen och praxisen så att den ekonomiska och materiella verksamheten anpassas efter naturens bärkraft. Vidare ska kunskapsbasen om ekologiskt hållbara tjänster för äldre stärkas, och strukturer och handlingsmodeller ska utvecklas för att främja ekologisk hållbarhet. Den nationella implementeringen av de nordiska näringsrekommendationerna, som kostrekommendationerna för äldre grundar sig på, stöder en hållbar kost, och ett nationellt uppföljningssystem byggs

upp så att verksamheten kan utvärderas. Möjligheten för alla att äta en hållbar, hälsosam kost som tillfredsställer människans näringsbehov och andra behov ska stödjas.

- Handlingsmodeller som förbättrar tillgången till personal och personalens tillräcklighet inom tjänsterna för äldre ska utvecklas och införas. I syfte att förbättra tjänsternas tillräcklighet och tillgången till personal ska bland annat följande åtgärder utvärderas:
 - Öka antalet ambulerande familjevårdare till stöd för hemmaboende
 - Utöka familjevården i fråga om de kunder för vilka det är en lämplig serviceform
 - Utnyttja omsorgsassistenterna för de kunder vars servicebehov kan mötas med hjälp av omsorgsassistenternas kunskaper
 - Utvärdera och sprida god praxis inom internationell rekrytering
 - Utveckla vikariatarrangemangen

Åtgärdsförslag för åren 2027–2030

- Information från äldre, forskningsinformation och tillförlitlig uppföljningsinformation ska utnyttjas i uppbyggandet av serviceekosystemet
- Åtgärder ska vidtas för att stödja hemmaboende äldres trygghet och välbefinnande
- Det ekologiska hållbarhetstänkandet är en del av serviceplaneringen och praxisen; Information från systemet för näringsuppföljning bland äldre används i utvärderingen av effekter och kostnadseffekter och utnyttjas i utvecklingen av verksamheten.

Huvudansvar: SHM

3.7 Uppföljning, utvärdering och effekter av genomförandet

Åtgärdsprogrammet i anslutning till åldersprogrammet har beretts som ett tjänsteuppdrag över förvaltningsområdesgränserna. Genomförandet av åldersprogrammet kopplas till den gällande lagstiftningen, beslutsfattandet och de fungerande strukturerna. Åldersprogrammet genomförs över förvaltningsområdesgränserna, och i programmet deltar många olika aktörer i samhället, såsom ministerier, välfärdsområden, kommuner och organisationer.

Principbeslutet innehåller flera förslag på åtgärder som ska bidra till att effektmålen uppfylls under de kommande regeringsperioderna. Åtgärdsförslagen kompletteras och ändras efter behov. Åtgärderna genomförs inom ramen för statsfinanserna och statsbudgeterna.

I den mån det är möjligt utförs en förhandsbedömning av de olika åtgärdernas effekter (EVA), bland annat en bedömning av konsekvenserna för jämställdheten och jämlikheten⁴³. Genomförandet av åtgärdsprogrammet i anslutning till åldersprogrammet kopplas till valda indikatorer, med vilka man följer upp och bedömer utfallet av effektmålen i principbeslutet och effekterna av de åtgärder som genomförs under varje regeringsperiod. Bedömningen inleds när genomförandet börjar, som en s.k. fortlöpande bedömning, och bedömningsinformationen utnyttjas också under genomförandet. De valda indikatorerna bygger på evidensbaserade uppgifter och definieras under regeringsperioden. Genomförandet av kommunikationen styrs av en kommunikationsplan, som utarbetas under regeringsperioden.

Genomförandet följs upp regelbundet av ministerarbetsgruppen för social- och hälsovård och av den styrgrupp och genomförandegrupp som tillsatts. Styrgruppen och genomförandegruppen tillsätts alltid för en regeringsperiod.

43 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paatosten-vaikutusten-ennakkoarviointi>

SNELLMANSGATAN 1 A, HELSINGFORS
PB 23, 00023 STATSRÅDET
valtioneuvosto.fi/sv/
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-551-1 PDF

ISSN: 2490-0966 PDF